

STUDIEBOK

DELFIL 1:
DIALEKTISK MATERIALISME

STUDIEUTVALGET
AKP(m-l)

Marxistisk Filosofi

av
Jørn Magdahl
Lars Johanssen
Erik Plahte

Partiskolen
Trinn
1A

K/S Studietjenester A/S

Tom side

PA første omslagside:
Käthe Kollwitz
"Aldri mer krig" — "Nie wieder Krieg" (1903)
Akademie der Künste der Deutschen Demokratischen Republik

Marxistisk Filosofi Partiskolen Trinn 1

Studiebok
i Marxistisk
Filosofi
av Jørn Madsdal
Lars Johansen
Erik Plante
Partiskolen, Trinn 1
Utgitt av Studietilvelet (AKPm-II)

K.S. Studietilvelet A/S
ISBN-82-7392-001-1

Copywrite © 1986 K.S. Studietilvelet A/S
Omslag: Eldar Hansen
Sats A/S Druktrykk
Trykt: Reprostatisk Industri
ISBN-82-7392-001-1

På forste omslagsside:

Käthe Kollwitz

«Aldri mer krig» — «Nie wieder Krieg», litografi,

Akademie der Künste der Deutschen Demokratishcen Republik.

Marxistisk Filosofi Partiskolen Trinn 1

*Studiebok
i Marxistisk
Filosofi
av Jørn Magdahl
Lars Johanssen
Erik Plahte*

*Partiskolen, Trinn 1
Utgitt av Studieutvalget i AKP(m-l)*

*K/S Studietjenester A/S
ISBN-82-7392-001-1*

*Copywrite © 1986 K/S Studietjenester A/S
Omslag: Eldar Hanson
Sats A/S Duplotrykk
Trykt: Reprografisk Industri
ISBN-82-7392-001-1*

Innholdsfortegnelse

9 Forord
10 Hvorfor studere marxistisk filosofi?

STUDIEUTVALGET

AKP(m-l)

Marxistisk Filosofi

av

Jørn Magdahl

Lars Johanssen

Erik Plahte

STUDIEBOK

**Partiskolen
Trinn
1 A**

62 4 DEN DIALEKTISK-MATERIALISTISKE
KUNNSKAPSTEORIEN

4.1 Materie og bevissthet 4.1
4.2 Kriteriet på sannhet 4.2
4.3 De to formene for kunnskap 4.3
4.4 Fra praksis til praksis 4.4
4.5 Du må ikke være dogmatisk 4.5
4.6 Du må ikke være empirist 4.6
4.7 Du må ikke være kunnskap 4.7

K/S Studietjenester A/S

Dette er første del av studieboka.

Andre del - om historisk materialisme -

kan lastes ned fra

<http://akp.no/ml-historie/pdf/studieboker/>

Innholdsfortegnelse

9	Forord
10	Hvorfor studere marxistisk filosofi?
13	Del 1. Den dialektiske materialismen
17	1. MATERIALISME ELLER IDEALISME
	1.1 Det viktigste spørsmålet i filosofien
18	1.2 Idealismen
	1.2.1 Subjektiv idealisme
20	1.2.2 Objektiv idealisme
22	1.3 Materialismen
	1.3.1 Hva er materialisme?
23	1.3.2 Mekanisk materialisme
25	2. ET NYTT VERDENSBILDE VOKSER FRAM
	2.1 Den nye naturvitenskapen
26	2.2 Marx: En materialisme for samfunnsendring
30	3. MATERIALISTISK DIALEKTIKK
	3.1 Dialektikk — læren om motsigelser
39	3.2 Den grunnleggende loven i den dialektiske materialismen
41	3.3 Kan vi ha noen nytte av den dialektiske materialismen?
46	3.4 Noen grunnleggende egenskaper ved motsigelsene
	3.4.1 De to sidene trenger inn i hverandre
47	3.4.2 En motsigelse kan gjennomløpe flere stadier
48	3.4.3 Loven om kvantitativ vekst og kvalitative omslag
52	3.4.4 Hovedsida og den underordna sida i en motsigelse
53	3.4.5 Hovedsida i en motsigelse kan skifte
	3.4.6 Likevekt, stillstand, balanse og ro
56	3.5 Antagonistiske motsigelser
57	3.6 Ytre krefter og påvirkninger
59	3.7 Den viktige loven om hovedmotsigelsen
60	3.7.1 Hovedsida i hovedmotsigelsen kan skifte
62	4. DEN DIALEKTISK-MATERIALISTISKE KUNNSKAPSTEORIEN
	4.1 Materie og bevissthet
64	4.2 Kriteriet på sannhet
67	4.3 De to formene for kunnskap
68	4.4 Fra praksis til praksis
70	4.5 Du må ikke være dogmatiker!
	4.6 Du må ikke være empirist!
	4.7 Absolutt og relativ kunnskap

Dette er første del av studieboka.

Andre del - om historisk materialisme -

kan lastes ned fra

<http://akp.no/ml-historie/pdf/studieboker/>

72	5. MOT SKEPTISISME OG EMPIRISME
5.1	Skeptisisme
73	5.2 Empirisme
75	FORSLAG TIL VIDERE LESNING OM DEN DIALEKTISKE MATERIALISMEN
76	Del 2. Den historiske materialismen
80	6. Historieforskning og historisk materialisme
81	7. Forholdet mellom dialektisk og historisk materialisme
82	8. Sentrale begreper
84	9. De sentrale motsigelsene i samfunnets historiske utvikling
87	10. Et eksempel på bruk av begrepene — den industrielle revolusjonen i Norge
10.1	Industriell revolusjon — revolusjonering av produktivkreftene
88	10.1.1 Tre faser i Norge
90	10.2 Den industrielle revolusjonen skapte grunnleggende endringer i produksjonsforholda og klassestrukturen
10.2.1	En moderne arbeiderklasse
10.2.2	Et moderne borgerskap
91	10.2.3 Landsbygda
92	10.2.4 Forholdet mellom klassene
93	10.2.5 Kvinnene
94	10.2.6 Byene vokser
100	10.3 Endringene i den økonomiske basisen bidro til store endringer i overbygninga
10.3.1	Framveksten av stabile partier og masseorganisasjoner
10.3.2	Kampen om parlamentarismen
101	10.3.3 Norges litterære gullalder
10.3.4	Unionsoppløsninga i 1905
102	10.3.5 En arbeiderklasse som slutter seg til de erklærte revolusjonære
103	10.4 Dialektikken i utviklinga
106	11. PRODUKSJONSMÅTER
11.1	Samfunnsformasjon og produksjonsmåte
11.2.1	Felleskapsvesen («Urkommunisme/ursamfunn»)
107	11.2.2 Slavesamfunnet
11.2.3	Føydalsamfunnet
108	11.2.4 Kapitalismen
111	11.2.5 Kommunismen
11.2.6	Det sosialistiske overgangssamfunnet
113	11.3 Produksjonsmåter — fins de i virkeligheten?

- 114 12. KAMPEN OM DEN HISTORISKE MATERIALISMEN
- 12.1 Idealismen i arbeiderbevegelsen i de kapitalistiske landa
- 115 12.2 Mekanisk materialisme i arbeiderbevegelsen i de kapitalistiske landa
- 12.3 Mekanisk materialisme i et statsbærende kommunistparti
- 116 12.4 Idealisme i et statsbærende kommunistparti
- 118 12.5 Den moderne revisjonismen ved makta — idealisme og mekanisk materialisme i skjønn forening.

120 FORSLAG TIL VIDERE LESNING OM HISTORISK MATERIALISME

101	10.1	Den historiske materialismen
102	10.2	Den historiske materialismen i samfunnets historie
103	10.3	Den historiske materialismen i arbeiderbevegelsen
104	10.4	Den historiske materialismen i den norske arbeiderbevegelsen
105	10.5	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
106	10.6	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
107	10.7	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
108	10.8	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
109	10.9	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
110	10.10	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
111	10.11	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
112	10.12	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
113	10.13	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
114	10.14	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
115	10.15	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
116	10.16	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
117	10.17	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
118	10.18	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
119	10.19	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
120	10.20	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
121	10.21	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
122	10.22	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
123	10.23	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
124	10.24	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
125	10.25	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
126	10.26	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
127	10.27	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
128	10.28	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
129	10.29	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
130	10.30	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
131	10.31	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
132	10.32	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
133	10.33	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
134	10.34	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
135	10.35	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
136	10.36	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
137	10.37	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
138	10.38	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
139	10.39	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
140	10.40	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
141	10.41	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
142	10.42	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
143	10.43	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
144	10.44	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
145	10.45	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
146	10.46	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
147	10.47	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
148	10.48	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
149	10.49	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse
150	10.50	Den historiske materialismen i den norske kommunistiske bevegelse

Forord

AKP(m-l) har vedtatt å utvikle et opplegg for systematisk skolering av nye medlemmer. Dette heftet er *det første* i ei rekke på ni (hvorav tre på trinn 1 — og seks på trinn 2).

Trinn 1A tar for seg de mest grunnleggende spørsmåla — dvs. det filosofiske grunnlaget for politikken til partiet. Sjøl om «nye medlemmer» er *den viktigste målgruppa* for heftet, vil det også være egna for andre. — Mange av dem som har vært med i AKP lenge har ikke studert den marxistiske filosofien så godt at de er i stand til å bruke tenkemåten og begrepene i denne, når de sjøl skal analysere det politiske arbeidet sitt — og det samfunnet vi lever i. — Mange folk utafor partiet vil også ha interesse av ei (relativt elementær) innføring i *den historiske og dialektiske materialismen*.

En del vil nok finne heftet omfattende — og stoffet noe vanskelig. Da gjelder det at en studerer systematisk for å forstå mest mulig, men ellers «trøster» seg med at ingen tilegner seg dette stoffet mer enn til en viss grad ved første-gangsstudier. Kanskje er respekten din for temaet så stor at du først og fremst blir positivt overraska over hvor nær sammenhengen tross alt er mellom «hverdagen» og de problemstillingene som blir drøfta i heftet? Det vil også bli utarbeida ei lita veiledning *for de som skal lede studiegrupper* e.l. med utgangspunkt i dette heftet. Der vil det også bli gitt råd om hvilke deler av stoffet — og hvilke problemstillinger — som bør prioriteres.

Samtidig med trinn 1A gir Studieutvalget til AKP(m-l) ut et hefte som presenterer en debatt om drivkreftene i den historiske utviklinga: «*AKP og den historiske materialismen*». Det viser at det er stor uenighet blant marxister om den teorien som blir lagt fram i den andre delen av *dette* heftet.

Erik Plahte og *Lars Johansen* har hatt hovedansvaret for skrivinga av den første delen om dialektisk materialisme — og *undertegnede* for den andre delen om historisk materialisme. Vi håper på *konstruktiv kritikk* som gjør at trinn 1A kan bli forbedra ved neste korsvei.

For Studieutvalget/partiskolen til AKP(m-l)

Jørn Magdahl

1. utgave — januar 1986

Hvorfor studere marxistisk filosofi?

Et eksempel fra dagliglivet

Filosofi står *tilsynelatende* fjernt fra den dagligdagse politiske krangelen i den norske andedammen. Men i bunn og grunn argumenterer de fleste med utgangspunkt i et grunnleggende filosofisyn. Ikke en av oss unngår å bli møtt med synspunkter som bare kan møtes med filosofiske argumenter:

— Vi hører ofte «Det samfunnet dere AKP'ere kjemper for er nok uttrykk for vakre tanker, men det er helt urealistisk i praksis. Noen vil alltid bestemme over andre. Sånn har det alltid vært og sånn kommer det alltid til å bli. Det er det naturlige.» Hvordan ville *du* sjøl argumentere i forhold til en uttalelse som dette?

Til grunn for uttalelsen ligger (sjøl om den som kommer med den ikke er klar over det) grunnleggende historie-filosofiske betraktninger. Uttalelsen står seg ikke mot historiske forskningsresultater. I de primitive ursamfunna var det ikke slik at grupper av mennesker systematisk rådde over andre grupper av mennesker. Klassene og klasseundertrykkinga er noe *historisk oppstått*. Den er altså ikke noe «naturlig». I det hele tatt er det ofte stor grunn til skepsis når bestemte samfunnsforhold blir begrunna ut fra at noe er «naturlig» — og ikke ut fra faktorer i samfunnet sjøl.

Hva slags folk som bestemmer og hva slags folk som blir bestemt over, har forandra seg drastisk flere ganger i den «lille» klassedelte perioden av historia. Det nye med arbeiderne, som herskende klasse etter den sosialistiske revolusjonen, er at de ikke kan videreføre frigjøringsverket uten gradvis å oppheve seg sjøl som klasse — og dermed også få alle andre klasser til å forsvinne. Når arbeiderne gradvis erobrer kunnskapen, tar over stadig mer av den direkte styringa, frigjør seg fra det tvungne lønnsarbeidet osv., så vil de i stadig sterkere grad miste karakteren av å være arbeidere. Når dette ikke er blitt de varige resultata av de sosialistiske revolusjonene så langt — så henger ikke det minst sammen med at det økonomiske startgrunnlaget har vært så lite utvikla. Arbeiderne har i all hovedsak vært bundet til det jamne fysiske slitet som underordna i produksjonsprosessen. Sosialisme bygd på en framskreden økonomi vil ha helt andre muligheter.

Dette var et eksempel på hvordan motsetninga mellom et metafysisk filosofisyn («intet er grunnleggende) nytt un-

der sola») og et historisk og dialektisk materialistisk syn kan komme til uttrykk i en dagligdags diskusjon på jobben. Hadde vårt argument vært: «Jeg trur så godt om menneskene at jeg trur det skal bli mulig å få alle til å dele likt» — så hadde vi hatt lite å stille opp med. Dette bryter med folks egne erfaringer fra vårt samfunn. De vil spontant avvise den himmelropende idealismen din: «drømmen om det klasseløse samfunnet har ingen rot i virkeligheten». Du trenger å kunne argumentere historisk og filosofisk.

Hva er filosofi?

I det foregående har vi allerede brukt noen begreper som du kanskje ikke kjenner fra før, men som er vanlige i filosofien. De skal vi forklare *grundigere* etter hvert. Sjølve begrepet «filosofi» skal vi imidlertid forsøke å drøfte med det samme. Universitetsprofessor Arne Næss sier det sånn i «Filosofiens historie»: «Filosofien omfatter menneskenes forsøk på å løse de dypeste og siste spørsmål — ikke enkeltvis, men *i sammenheng*. Filosofien beskjeftiger seg med *de mest grunnleggende problemer* man kan stille om naturen, mennesket og dets livsførsel. Den forsøker å bygge opp en livs- og verdensanskuelse som tilfredsstillen tanken.»

Fra en marxistisk synsvinkel ligger det en del riktig og noe fullstendig feilaktig i denne måten å definere filosofi på:

«Filosofene har fortolka verden forskjellig, det gjelder å forandre den.»

Overskriften på dette avsnittet er likelydende med Marx' «Tesar om Feuerbach» -nr. 11.

Mot definisjonen til Næss om å tilfredsstillen *tanken* — står Marx' tese om å forandre verden — om å «tilfredsstillen *livet*». Mao sier i artikkelen «Om praksis»: «Den marxistiske filosofi, den dialektiske materialismen, har to framtreddende kjennetegn. Det ene er dens klassekarakter. Den erklærer åpent at den dialektiske materialismen står i proletariatets tjeneste. Det andre er dens praktiske karakter. Den understreker teoriens avhengighet av praksis, understreker at praksis er grunnlaget for teorien og at teorien på sin side tjener praksis.»

For de fleste som studerer dette heftet vil *den politiske praksisen* være prøvesteinen på om studiene duger. Ikke sånn å forstå at de filosofiske studiene er *lett og umiddelbart* omsettelige i praktiske resultater, men heller sånn at tilegninga av en bestemt tenkemåte — og bestemte begreper, vil gi en mer bevisst og vurderende holdning til egen og partiets praksis. Dette vil så i neste omgang kunne gi handfaste resultater. I skrivende stund er f.eks. to viktige oppgaver for AKP(m-l): — Å utvikle analysene av utviklinga

av kapitalismen («Den store kapitalismediskusjonen») og — korrigerer og styrker grunnorganisasjonene i partiet. Ei viktig side ved «kapitalismediskusjonen» er å forstå *drivkreftene* i utviklinga — særlig sentralt står her forholdet mellom de nye teknologiske revolusjonene — og samfunnsmessige endringer. Den historiske materialismen (del 2) er et nødvendig grunnlag for å kunne analysere sånne spørsmål.

I de fleste partiavdelingene blir den materialistiske erkjennelses- og kunnskapsteorien (del 1) oessurser samtidig som de får hjelp til å overvinne svakheter eller problemer, lære å analysere sammenhengen mellom de indre forholda i partiet — og virkeligheten rundt det — osv.

Dette var nokså nærliggende eksempler (1986). Anvendelsesområdet er imidlertid stort. Et siste eksempel: I ei sommerleirinnledning blei kjærlighetsforhold og forelskelser analysert på en givende måte ved hjelp av dialektikken.

Studieretning til del 1

a) Om innholdet i denne delen

Denne delen av studieboka er et framstilling av den dialektiske materialismen, som er marxismens filosofi og den vitenskapelige metode som de marxistiske teorier bygger på.

Innledningsvis tar vi opp hva som menes med materialisme og dialektikk, og litt om hvilke samfunnsmessige forhold som drev fram utviklingen av den dialektiske materialismen. Hensikten med dette er å vise at den dialektiske materialismen står i motsetning til og har utviklet seg i kamp mot, og på den dialektiske materialismen bygger på vitenskapelige forskningsresultater.

Hovedsak i denne delen av studieboka er framstillingen av den materialistiske dialektikken. Her tar vi opp settet av de samme emnene som i Mads Kjøntes artikkel «Om materialisme».

Deretter kommer et viktig kapittel om den dialektiske materialistiske kunnskapsteorien.

Til slutt tar vi opp noen aktuelle filosofiske spørsmål som er relevante for den dialektiske materialismen.

Denne delen av studieboka er et framstilling av den dialektiske materialismen, som er marxismens filosofi og den vitenskapelige metode som de marxistiske teorier bygger på.

Innledningsvis tar vi opp hva som menes med materialisme og dialektikk, og litt om hvilke samfunnsmessige forhold som drev fram utviklingen av den dialektiske materialismen.

Hensikten med dette er å vise at den dialektiske materialismen står i motsetning til og har utviklet seg i kamp mot, og på den dialektiske materialismen bygger på vitenskapelige forskningsresultater. Hovedsak i denne delen av studieboka er framstillingen av den materialistiske dialektikken. Her tar vi opp settet av de samme emnene som i Mads Kjøntes artikkel «Om materialisme». Deretter kommer et viktig kapittel om den dialektiske materialistiske kunnskapsteorien. Til slutt tar vi opp noen aktuelle filosofiske spørsmål som er relevante for den dialektiske materialismen.

DEL I

Den dialektiske materialismen

b) Om hva som er viktig og mindre viktig

De som er glad i å studere og lese, bør spesielt arbeide seg gjennom hele stoffet. Men om du synes studiet er tungt og vanskelig, er det nødvendig å prioritere. Vi foreslår at du i så fall legger hovedvekt på disse kapitlene avsnittene (ta flykten og merk dem av i innholdsoversikten med én gang):

Studierettleiing til del 1

a) Om innholdet i denne delen

Denne delen av studieboka er ei framstilling av den dialektiske materialismen, som er marxismens filosofi og den verdensoppfatninga som de marxistiske teoriene bygger på.

Innledningsvis tar vi opp hva som menes med materialisme og dialektikk, og litt om hvilke samfunnsmessige forhold som dreiv fram utviklinga av den dialektiske materialismen. Hensikten med dette er å vise a) hva den dialektiske materialismen står i motsetning til og har utvikla seg i kamp mot, og b) at den dialektiske materialismen bygger på vitenskapelige forskningsresultater.

Hovedsaka i denne delen av studieboka er framstillinga av den materialistiske dialektikken. Her tar vi opp stort sett de samme emnene som i Maos kjente artikkel «Om motsigelsen».

Deretter kommer et viktig kapittel om den dialektisk materialistiske kunnskapsteorien.

Til slutt følger en diskusjon av noen aktuelle filosofiske kampområder for den revolusjonære bevegelsen i dag.

Mange som ikke veit bedre oppfatter den dialektiske materialismen som den sovjetiske statsreligionen. Dessverre er det ei kjerne av sannhet i dette. Den marxistiske filosofien ser verden i forandring og utvikling og hevder at ingenting er statisk og evig. Men under Stalin utvikla det seg en hemningsløs dogmatisme, og marxismen blei framstilt som eviggyldig og heva over kritikk.

Denne reaksjonære holdninga vil vi vekk fra. Det har alltid stått skarp strid om den dialektiske materialismen. Slik strid er nødvendig om teorien skal bli korrigert for feil og mangler og bli mer korrekt. Tidligere studiekampanjer i AKP(m-l) har ofte blitt mer prega av ideologisk og politisk kamp enn skolering. Vi er absolutt for slik kamp om teoriene i boka. Men da er det ei forutsetning at deltakerne veit hva de snakker om! Først må du lære deg teoriene! Kritikk som ikke bygger på kunnskap og erfaring er lite verdt.

b) Om hva som er viktig og mindre viktig

De som er glad i å studere og lese, bør sjølsagt arbeide seg gjennom hele stoffet. Men om du synes studier er tungt og vanskelig, er det nødvendig å prioritere. Vi foreslår at du i så fall legger hovedvekta på disse kapitlene/avsnittene (ta blyanten og merk dem av i innholdsoversikten med én gang):

Kap. 1: Her må du få tak på forskjellen på idealisme og materialisme og de ulike formene de opptrer i.

Kap. 2: Prøv å få tak på hva som skiller den nye tenkemåten fra den gamle. Et av formåla med disse studiene er at du skal tilegne deg denne nye tenkemåten og begynne å bruke den i det politiske arbeidet (gjørne ellers også).

Kap. 3: Definisjonen av en motsigelse (boks) er viktig. Det er nødvendig å prøve om du har fått taket på dette ved å ta for deg noen eksempler (se oppgavene).

Deretter kommer en rekke lover om motsigelser. Du må få med deg den dialektiske grunnloven og loven om hovedmotsigelsen. Les også boksen om nytten av den dialektiske materialismen. I andre omgang kan du gå løs på avsnittene om kvantitet og kvalitet og om hovedsida og den underordna sida i motsigelsene.

Kap. 4: Det siste punktet vi vil framheve i første omgang er kunnskapsteorien. Du kan hoppe over den innledende diskusjonen om sannhet og kriterier på sannhet, og gå rett løs på avsnittet «Fra praksis til praksis».

c) Litt om forma på denne delen

For ikke å gjøre teksten til en eneste lang harang som må leses fra begynnelse til slutt, gjør vi utstrakt bruk av såkalte «bokser» — egne korte artikler med tilknytning til hovedteksten. Disse boksene er dels en form for illustrasjoner til teksten. Dels inneholder de viktige definisjoner som vi ønsker å markere. Da er dette nevnt i hovedteksten. Og dels er de «lesestykker» som du kan bruke til å prøve om du har forstått stoffet.

Stadig vekk vil du også finne ei oppfordring om «STOPP OG TENK». Stopp opp litt, prøv å svare på spørsmålet før du går videre. Dette er for å hjelpe deg å lære deg stoffet. Det har ikke vært meninga å gjøre disse spørsmåla store og vanskelige. Om du står fast, så gå tilbake og les stoffet om igjen, eller bruk blyanten og sett et merke om at dette må du ta opp når dere skal diskutere stoffet.

STOPP OG TENK: Hvilket dobbelt formål bør studiet av boka ha?

Vi har prøvd å gjøre framstillinga elementær og lett å lese, men samtidig utfordrende og interessant også for dem som har vært igjennom tilsvarende stoff tidligere.

d) Om oppgavene

Ved slutten av de fleste kapitlene finner du oppgaver. Disse er mer omfattende enn «STOPP OG TENK». Hensikten med dem er at du skal prøve deg på å bruke det du har lært.

Grunnen til at det er mange oppgaver, er at du skal få litt å velge i, ikke at du nødvendigvis skal arbeide deg gjennom alle sammen. På bakgrunn av prioriteringene under punkt b), foreslår vi at du prioriterer disse oppgavene:

- I. 2
- I. 4
- I. 5 A
- I. 7
- I. 8 A, B, C og F
- I. 13

1 Materialisme eller idealisme?

1.1 Det viktigste spørsmålet i filosofien

Den dialektiske materialismen er en filosofisk teori eller et system som påstår en rekke ting om de mest generelle og almenne utviklingstrekk ved alt som eksisterer, og om i hvilken grad det er mulig å oppnå kunnskap om denne virkeligheten.

Hva som er de mest grunnleggende spørsmåla i filosofien, er det naturlig nok ingen generell enighet om. Svært mange vil likevel si seg enig med Friedrich Engels som sa: «Spørsmålet om tenkingas forhold til tilværelsen, om åndens forhold til naturen er det høyeste spørsmålet i filosofien. Alt etter som filosofene besvarte spørsmålet slik eller slik, delte de seg i to leirer. De som hevder at ånden eksisterte før naturen danna idealismens leir. De andre som så på naturen som det opprinnelige, tilhører materialismens forskjellige skoler.»

Opp gjennom historia har filosofene spurt seg: Er det en overnaturlig kraft, en Gud, som har skapt jorda og menneskene i følge en eller annen plan? Eller er gudsforestillingene bare et produkt av menneskenes fantasi? Er det slik at menneskenes tilværelse har en eller annen mening eller mål som først og fremst har med det hinsidige og overnaturlige å gjøre? Eller er det tvertimot slik at det ikke eksisterer noen mening eller mål med tilværelsen utover det som menneskene sjøl er i stand til å skape her på jorda?

Vi forstår at alt etter som man gir ulike spørsmål på Engels spørsmål, så må det få store konsekvenser for menneskenes tenking og handling, ja i forholdet til tilværelsen i det hele tatt. *Materialismen* påstår at for å forstå verden og betingelsene for menneskenes liv, må vi ta utgangspunkt i at verden eksisterer objektivt, uavhengig av menneskenes bevissthet, og vi må innrømme at verden eksisterte før noen tenkende vesener. Ideene og bevisstheten må forstås som et produkt av materien (Se boks). Mot dette vil *idealismen* enten si at verden er skapt av Gud, og at ideene eller bevisstheten eksisterte før materien, eller at det ikke fins noen materie uavhengig av bevisstheten.

Materialismen kritiserer idealismen fordi den er feilaktig, og fordi den er et effektivt redskap til å tilsløre virkeligheten, og retter oppmerksomheten bort fra de materielle forholda som menneskene lever under. I denne forstand har idealismen alltid vært de undertrykkende klassenes filosofi, og disse klassene har alltid hatt interesse av å bekjempe den konsekvente materialismen. Vi må legge til at dette

ikke er hele sannheten, historia kjenner mange eksempler på at progressive krefter har gitt seg uttrykk i religiøse bevegelser. (Se for eksempel på deler av kirka i sør-amerikanske land i dag). Men dette rokker likevel ikke ved den prinsipielle kritikken av idealismen.

Vi skal se litt nærmere på noen forskjellige former for idealisme. Dermed vil vi få en bedre forståelse for betydninga av skillet mellom materialisme og idealisme.

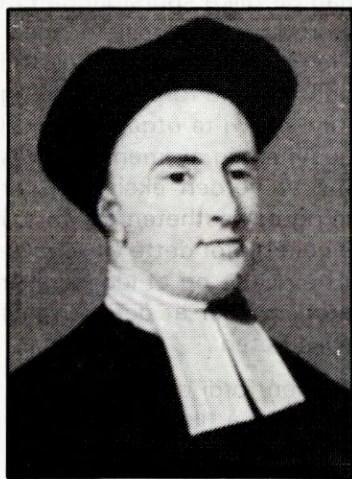
Hva er materie?

Materie er et nøkkelbegrep i filosofien. Innenfor den dialektiske materialismen menes med materie det samme som den objektive virkeligheten. «Objektivt» eller «det objektive» betyr det som eksisterer utenfor og uavhengig av bevisstheten. Materien omfatter ikke bare fysisk «stoff», men alt som eksisterer utenfor bevisstheten. Bevisstheten er en egenskap ved den høyeste forma for materie vi kjenner, den menneskelige hjerne. Bevisstheten er et produkt av materien, men er ikke selv materie.

I kapitlet om kunnskapsteori går vi nærmere inn på forholdet mellom materie og bevissthet.

1.2 Idealismen

Idealismen har to hovedformer, den subjektive og objektive idealismen.

George Berkeley

1.2.1 Subjektiv idealisme

I sin klareste form sier denne forma for idealisme:

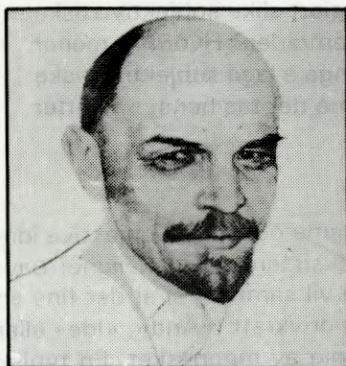
«Verden eksisterer ikke uavhengig av bevisstheten, det eneste som med sikkerhet eksisterer, er mine sanseinntrykk av verden.»

En innflytelsesrik idealistisk filosof, den irske biskopen George Berkeley (1685-1753) hevdet at tingene i verden er en «samling av ideer». Han avviste klart at disse tingene skulle ha noen eksistens uavhengig av den menneskelige bevisstheten:

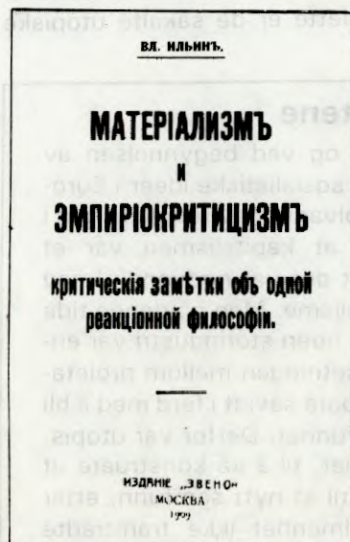
«Det råder besynderlig nok en mening blant menneskene, som går ut på at hus, elver, fjell - kort sagt alle ting i sanseverdenen, har en naturlig eller virkelig eksistens, som er atskilt fra det at de er oppfattet av forstanden.»

Denne «besynderlige mening» er altså materialismen.

I sin ytterste konsekvens fører den subjektive idealismen til *solipsisme*, det vil si at siden sanseinntrykkene ikke forteller noenting om ting som eksisterer utenfor oss og uav-

Forsida til førsteutgaven av Lenins: «Materialisme og empiriokritisme» som utkom i 1909. Boka er et flengende oppgjør med den subjektive idealismen.

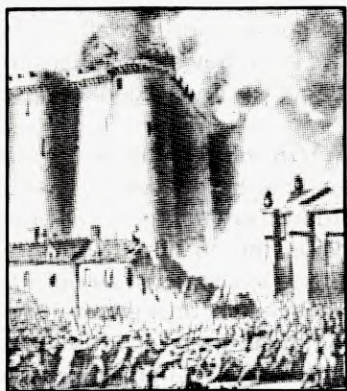
hengig av oss, så må ethvert menneske slutte at alle andre mennesker bare eksisterer i hans egen bevissthet eller fantasi. Alt som eksisterer er betinget av hans egen bevissthet.

Det er ikke vanskelig å forstå hvorfor den subjektive idealismen har vært og er populær hos borgerskapet. Ved å benekte eksistensen av en verden uavhengig av vår egen bevissthet, og i stedet gjøre bevisstheten til det primære, må man også nødvendigvis benekte eksistensen av objektive lovmessigheter i samfunnet. Der marxistiske materialister vil si at utbytting og klassemotsetninger er uttrykk for objektive lovmessigheter i samfunnet, vil den subjektive idealisten si: Nei, det er tull å snakke om lovmessigheter som eksisterer uavhengig av menneskers bevissthet. Utbytting er ikke noe objektivt eksisterende, det har bare mening å snakke om utbytting dersom den enkelte arbeider opplever eller føler seg utbyttet. Følgelig er det også meningsløst å snakke om noen slags objektiv klasseinteresse.

Subjektivisme i politikken

For revolusjonære og kommunister er den subjektive idealismen i den mer rene forma en oppfatning som kan fortone seg temmelig sær, og hinsides en hver fornuft. Men er det så enkelt? Sjel om ingen av oss benekter at virkeligheten eksisterer uavhengig av oss, og at den materielle verden er primær i forhold til bevisstheten, så er det ikke vanskelig å finne mange eksempler på at også kommunister i praksis har overvurdert betydninga av det subjektive elementet i politikken. Vi snakker om subjektivisme. Typiske eksempler på subjektivisme kan være tendensen til å lage planer for partiavdelinga som bare tar utgangspunkt i ønsker og gode ideer i hodene på kommunistene, og ikke tar hensyn til den materielle virkeligheten: hva fins av folk i avdelinga, hvilken erfaring har de, hva er de objektive mulighetene for å oppnå politisk framgang på stedet, hvordan er situasjonen i klassekampen lokalt osv. Hva må bli konsekvensene av slike politiske skrivebordsplaner? Jo, selvsagt: når de blir forsøkt satt ut i livet, viser det seg at de gode ønskene kolliderer med den materielle virkeligheten, planene lar seg ikke gjennomføre, og ofte viser det seg at ressursene er blitt satt inn på feil sted.

I delen om historisk materialisme i dette heftet vil vi gi flere eksempler på hvilke politiske konsekvenser subjektivismen kan få.

Den franske revolusjonen inspirerte de utopiske sosialistene. Her et bilde av stormen mot bastillen.

STOPP OG TENK: Har dere gjort slike subjektivistiske feil i din avdeling på noen områder? Hvordan mener du man bør gå fram for å unngå å lage subjektivistiske planer, hvilke ulike hensyn må det tas hensyn til etter din mening?

1.2.2 Objektiv idealisme

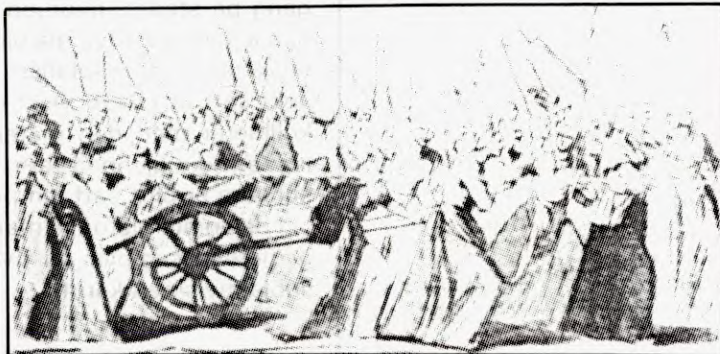
Det fins andre former for idealisme også. Den objektive idealisten kan innrømme at det eksisterer en virkelighet uavhengig av vår bevissthet, men vil samtidig si at det fins en en eller annen form for åndelig drivkraft («Ånd», «Ide» eller liknende) utenfor eller uavhengig av mennesket. En typisk form for objektive idealisme er religionen, som sier at verden er skapt av Gud.

I vår sammenheng er det naturlig å se på ulike former for objektiv idealisme i synet på samfunnet, spesielt i synet kampen for sosialisme og kommunisme.

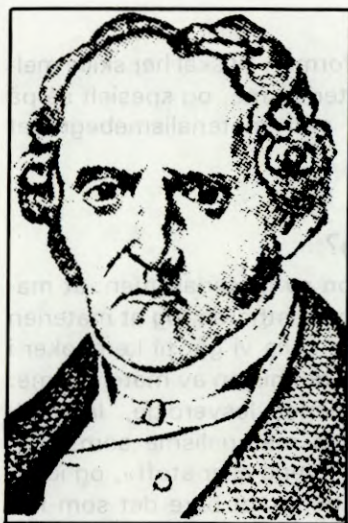
Svært mange filosofer og andre teoretikere har utviklet ideer om det framtidige «gode samfunn». Ofte snakker vi om utopier. Et eksempel på dette er de såkalte utopiske sosialistene. (Se egen boks.)

De utopiske sosialistene

Mot slutten av 1700-tallet og ved begynnelsen av 1800-tallet vokste det fram sosialistiske ideer i Europa, og særlig i Frankrike i kjølvannet av revolusjonen i 1789. Utopistene forstod at kapitalismen var et umenneskelig system, og at det var nødvendig med en eller annen form for sosialisme. Men på denne tida var kapitalismen lite utvikla, noen storindustri var ennå ikke særlig utbredt, motsetningen mellom proletariat og borgerskap var ennå bare såvidt i ferd med å bli en sentral motsigelse i samfunnet. Derfor var utopistene tvunget, som Engels sier, til å «å konstruere ut av sine hjerner elementene til et nytt samfunn, etter som disse elementene i almenhet ikke framtrådte synlig i det gamle samfunnet». Utopistene var derfor ikke i stand til å forstå lovmessighetene i kapitalis-

Den franske revolusjonen: kvinner på marsj mot Versailles

Charles Fourier (1772-1837)

men, eller arbeiderklassens framtidige rolle som revolusjonær klasse med oppgave å knuse kapitalismen gjennom en sosialistisk revolusjon.

Utopistene måtte i stedet basere seg på sin rettferdighetsfølelse og egen fornuft. Og de hadde tro på at borgerskapet ville høre på deres argumenter og appellere til medfølelse. Den patetiske skjebnen til en av de fremste utopistene, Charles Fourier, er typisk. Han hadde ideer om et framtidig samfunn der arbeiderne og kapitalistene skulle dele resultatet av arbeidet i bedriftene etter en fast formel, hvorav arbeiderne skulle få en betydelig del. Men hvordan skulle dette samfunnet realiseres? Jo, det sies at Fourier annonserte i avisene om at han ville befinne seg hjemme på klokka 12 hver dag for å kunne ta i mot gaver fra rike givere som ville finansiere en «sosialistisk øy». Det sies at Fourier venta forgjeves i tolv år....

Utopistene fikk en betydelig innflytelse på marxismen, og Lenin regner dem som en av marxismens «tre kilder», ved siden av de engelske politiske økonomene og de tyske idealistiske filosofene.

(Les også om de utopiske sosialistene i kapitlet om historisk materialisme).

Oppgave 1.1:

Den tidligere marxisten Bo Gustafsson, nå sosialdemokrat, gir følgende begrunnelse for å støtte reformismen:

«Den reformistiske arbeiderbevegelsen, som på dette punkt knytter an til den utopiske sosialismen, slo inn på rett vei når den stadig framhevdde at sosialismen i sin kjerne og som mål var et spørsmål om å virkeliggjøre visse verdier, nemlig idealene om frihet, likhet og brorskap.»

1. Hvilket filosofisk syn mener du dette sitatet gir uttrykk for?

2. Hvilke politiske konsekvenser mener du et slikt syn på sosialismen kan få dersom det får innflytelse i det kommunistiske partiet?

Oppgave 1.2

For noen år siden gikk det en debatt i SV-kretser om mulighetene for å bygge en såkalt «kommunalsosialisme». Ifølge denne oppfatninga er de norske herredstyrene (bystyrene) demokratiske organer som det må være mulig å gi gradvis mer makt, og på dette viset legge grunnlag for at de «sosialistiske» kreftene vinner terreng i forhold til kapitalkreftene og markeds-kreftene.

Hva mener du om en slik oppfatning som en strategi for kampen for sosialismen? Kan du si noe om det filosofiske synet som kommer til uttrykk her?

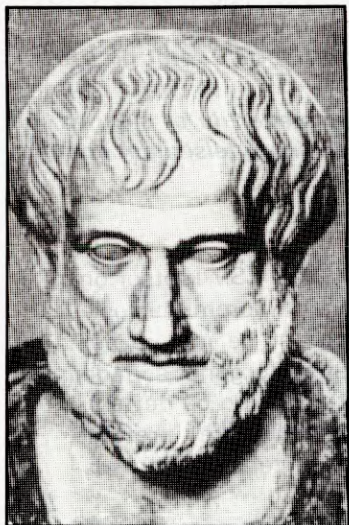
1.3 Materialismen

Også materialismen fins i ulike former. Vi skal her skille mellom mekanisk og dialektisk materialisme, og spesielt se på forutsetningene og innholdet ved materialismebegrepet hos Marx.

1.3.1 Hva er materialisme?

Vi har ovenfor gitt vår definisjon av materialismen: at materien eksisterer uavhengig av bevisstheten, og at materien eksisterte før tenkende vesener. Hvis vi går til lærebøker i filosofi vil vi ofte finne en annen definisjon av materialisme. I Arnfinn Stigens, forøvrig meget lesverdige, lærebok «Tenkningens historie» defineres materialisme som «den oppfatning at all virkelighet er materie eller stoff», og idealisme defineres som den oppfatning «at bare det som finnes i bevisstheten er virkelig». På grunnlag av dette setter Stigen opp en oversikt over fire hovedsynspunkt blant filosofene når det gjelder forholdet mellom stoff og bevissthet.

1. Bare det stofflige er virkelig.
2. Bevissthet eksisterer ved siden av stoff, men all virkelighet beror på det stoff som finnes.
3. Stoff eksisterer ved siden form, men all virkelighet beror på de former som finnes. (Om form og stoff, se egen boks om Aristoteles.)
4. Bare det bevisste er virkelig.

Aristoteles

Litt om Aristoteles

Aristoteles (384-322 f.Kr) var en av de største filosofene som har levd. Hans innflytelse på områder som logikk og etikk har vært meget stor. A. var en «slags» materialist, og han kritiserte Platons idealisme. A. var også sterkt opptatt av naturvitenskap. For Aristoteles har stoffet en virkelig eksistens, men i stoffet ligger bare tingens muligheter til forandring, og når disse mulighetene blir til virkelighet (barnet vokser til å bli voksen, frøet blir til plante osv), må dette forklares ut fra formen til tingene. Alle ting består av både form og stoff, og alt sansbart har all sin eksistens og alle sine egenskaper fra de former som stoffet antar når mulighetene blir virkeliggjort.

Her ser vi at materie blir oppfattet som stoff, det vil si fysiske og stofflige legemer. Dette er en altfor snever oppfatning av materiebegrepet, som vi ovenfor har påpekt ikke bare omfatter stoff, men *hele* den objektive virkeligheten. Men vi skal snart se at Stigens definisjon av materialisme er godt dekkende for synet til de såkalte *mekaniske* materialistene.

STOPP OG TENK: Hvilke av de fire punktene mener du er mest i overensstemmelse med materialismen slik vi har definert den? Hvorfor?

1.3.2 Mekanisk materialisme

Filosofien i ulike tidsepoker gjenspeiler den materielle virkeligheten i samfunnet. På samme måte som Platons idealstat på mange måter (men ikke alle) var et tankemessig uttrykk for slavesamfunnet, var framveksten av den mekaniske materialismen på 16- og 1700-tallet et mer eller mindre klart uttrykk for endringer i samfunn og vitenskap i denne tidsepoken.

Filosofien i middelalderen hadde to inspirasjonskilder, og disse satte et avgjørende preg på all tenking. For det første spilte religionen en helt avgjørende rolle. Religionen og kirka bidro til å legitimere den bestående føydale ordninga av samfunnslivet, og enhver ny tanke kunne bare aksepteres hvis den var i overensstemmelse med Kirkas lære.

Den andre viktige kilden var Aristoteles oppfatning av naturen. I følge denne oppfatninga er det som nevnt ikke stoffet i tingen som er viktig, men formen.

I den nye mekanistiske naturoppfatninga er det i stedet *stoffet* som er sentralt, og denne måten å se tingene er så «innlysende» for oss at vi har vanskelig for å forstå hvilket radikalt nytt syn som vokste fram på 1600-tallet.

Innenfor vitenskaper som astronomi, mekanikk, kjemi, medisin med flere tok man nå ikke lenger utgangspunkt i religionens krav eller i Aristoteles oppfatning, men rett og si i tingene og naturen sjøl. Dette betydde et enormt framskritt for vitenskapens utvikling, og var med å legge grunnlaget for borgerskapets framvekst, og føydalsamfunnets undergang: borgerskapet hadde et sterkt behov for å bryte føydalismens stengsler, og for å kunne utvide sin handel og produksjon måtte de gå i spissen for å utvikle vitenskapen.

Det mekanistiske synet kan oppsummeres i tre punkter:

1. Materie eller stoff eksisterer i virkeligheten.
2. All bevegelse og all forandring må forklares mekanisk, ved at en partikkel setter en annen i bevegelse, eller ved påvirkning over avstander, for eksempel når et legeme faller eller sola virker på planetene.

Trua på en gud, en «Første beveger» var ikke uforenlig med den mekanisk-materialistiske naturoppfatninga.

Isaac Newton

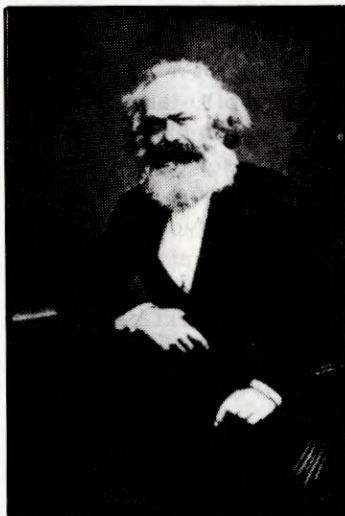
3. Alle forandringer skjer på grunn av ytre påvirkning, ikke på grunn av endringene i tingen sjøl.

Denne mekanisk materialistiske oppfatninga av vitenskapen utelukket ikke trua på en Gud. Tvertimot, en framstående vitenskapsmann som Newton var overbevist om at verden var skapt av Gud: «det er sannsynlig at Gud i begynnelsen skapte materien i form av faste, massive, harde, ugjennomtrengelige partikler..» Samtidig utviklet han en komplett mekanistisk vitenskapsfilosofi i tråd med punktene ovenfor. Hvordan kan dette henge sammen? Man skulle kanskje tro at Newton ville avvise trua på oversanselige fenomener. Dette er ikke tilfelle. De mekanistiske naturvitenskapsmennene oppfattet verden på en måte som kan sammenliknes med et mekanisk ur som er blitt trukket opp en gang for alle for lenge siden, og som vil fortsette slik så lenge verden eksisterer. Engels påpekte at:

«Hva som særlig kjennetegner denne perioden er utarbeidelsen av et eiendommelig grunnsyn, hvor det sentrale synspunkt er naturens absoutte uforanderlighet... Samme hvordan naturen er blitt til: når den først var der, ville den fortsette å være sånn, så lenge den eksisterte. Var planetene og deres satelitter først satt i bevegelse av den hemmelighetsfulle «første impuls», ville de fortsette å sirkulere i de foreskrevne ellipser i all evighet eller i hvert fall til alle ting var slutt.»

Dermed forstår vi godt at Newton og mange andre ikke ble rokket i sin tro på en Gud, en «Første Beveger» som skapte verden.

De mekanistiske filosofene mente at alt som eksisterer i den materielle verden og som kan forklares vitenskaplig har en stofflig karakter. Men hva da med bevisstheten? Den er knapt noe stofflig. Mekanistene delte seg i to leire i synet på bevisstheten. Noen mente at slike spørsmål ikke kan forklares vitenskaplig, og sa at dette bare kunne forklares ved å henvise til metafysiske og overnaturlige forklaringer. Andre mente at bevissthet og ideer er meningsløse begreper dersom man ikke kan forklare dem fyllestgjørende utfra kjemiske og fysiske prosesser i hjernen. De mente at menneskenes tenkning og ideer ikke kan spille noen sjølstendig rolle. Mennesket er et rent produkt av sitt miljø, de er mer eller mindre viljeløse atomer med minimale muligheter til å skape sin egen historie.

Karl Marx

Oppgave 1.3

Et omstridt samfunnsspørsmål er hva som er de grunnleggende årsaker til at kriger oppstår. Noen hevder at årsaken til krigsfaren er å finne i mistilliten mellom lederne for supermaktene. Andre hevder at kriger kommer fordi mennesket av naturen er ondt, og at kriger derfor må forstås som en Guds straff mot de syndige menneskene. Innenfor deler av fredsbevegelsen er det et utbredt syn at det er våpna i seg sjøl som er problemet, og at opprustinga har skylda for den økende krigsfaren.

Hvilke (forskjellige?) filosofiske grunnsyn mener du disse oppfatningene gir uttrykk for? Hvorfor?

2. Et nytt verdensbilde vokser fram

2.1 Den nye naturvitenskapen

Fra midten av 1800-tallet kom også den metafysiske, mekaniske materialismen opp i større og større vansker. Grein etter grein av naturvitenskapen viste at naturen ikke er statisk og stillestående, men i utvikling og stadig bevegelse. Geologien viste hvordan fjell og daler hadde oppstått, kjemien hvordan kjemiske stoffer kunne omdannes til andre, biologien hvordan ulike arter hadde utvikla seg og gitt opphav til andre. Tidligere var jo den rådende oppfatninga at Gud hadde skapt verden akkurat slik den var. Stjerner og planeter, fjell og daler, hester og kaniner, alt og alle hadde vært uforandra siden skapelsen. Nå blei det helt åpenbart at denne oppfatninga av naturen ikke lenger lot seg opprettholde.

STOPP OG TENK: Les utdraget fra «Naturens Bog». Hva mener du om naturoppfatninga til forfatteren?

Naturen framsto mindre og mindre som sammensatt av uforanderlig og «dødt» stoff som beveger seg hit og dit på grunn av ytre påvirkninger og krefter, men som overlatt til seg sjøl ville være i evig ro og stillstand.

Et bilde av naturen som dynamisk, i stadig bevegelse, ut-

vikling og forandring, der årsakene til bevegelsen lå i naturen sjøl, trengte seg mer og mer på.

Oppgave 1.4

Sammenlikn de to tekstutdragene fra «Naturens Bog» og «Jordens historia». Naturoppfatninga til de to forfatterne er temmelig forskjellige. Hvilke forskjeller ser du?

Den gamle naturoppfatninga

«Det som utfyller rommet, er *materien*. (...) At materien utfyller rommet åpenbarer seg for oss som *ugjennomtrengelighet*. I det samme rom som en stein utfyller, kan det ikke samtidig være noe annet legeme. (...) Lufta er et legeme, siden den også utfyller rommet, følgelig må også den være ugjennomtrengelig. (...)

Tenker vi oss materien slik som den hittil er forklart, i og for seg selv, så inneholder den i seg ingen grunn til forandring. Den måtte altså bestandig være seg sjøl lik, forbli i den samme tilstand, på det samme sted. Som noe uforanderlig, ubevegelig ville den ikke kunne vekke vår oppmerksomhet ved noen som helst forandring av fenomener. Denne egenskapen ved materien har man betegnet med uttrykket *treghet*. (...) Materiens treghet gir seg især til kjenne ved at det fordres en kraft til å sette et legeme i bevegelse eller for å stanse den bevegelsen det allerede har fått. (...) Ethvert materielt fenomen har altså en ytre årsak, som man kaller kraft.»

(Fra Fr. Schoedler: Naturens bog, Chra. 1859.)

2.1 Marx: En materialisme for samfunnsendring

Marx var sjøl forsiktig med å kalle sitt samfunnsyn materialistisk. Årsaken til det var ikke at han ikke var materialist, men at han ikke ville identifiseres med de mekaniske og mer vulgære materialistene.

Marx var enig med tidligere toneangivende filosofiske materialister i deres grunnleggende oppfatninger om at materien er primær i forhold til bevisstheten, og at materien eksisterer uavhengig av bevisstheten.

I mange framstillinger blir disse punktene framstilt som hovedpunktene i den marxistiske materialismen. Men i virkeligheten var dette bare startpunktet for Marx, ikke sjølve hans egen teori.

Marx tar utgangspunkt i at mennesket skiller seg grunn-

Den nye naturoppfatninga

«Den jordskorpa som omgir oss har ikke alltid har vært slik den nå viser seg, og kommer heller ikke alltid til å forbli slik. Fastland og hav, fjell, sletter og elvebredder har til sine minste deler sin geologiske historie, og etter de samme uforanderlige naturlovene går de nye forandringer i møte. (...)

Studiet av disse *masseforandringene* er ei av hovedoppgavene til geologien. Den sikreste vegen til å lære seg å kjenne de kreftene som nydannelser, forandringer og nedbrytninger skjer etter, de midlene de virker ved og de lovene de virker etter, er å gi akt på de hendingene som ennå skjer i verden omkring oss. (...)

Den *dynamiske geologien* har til oppgave å undersøke lovene for forandringene i jordskorpa og å forstå de kreftene som virker. Disse kreftene kan sies å være av to slag, nemlig de *jordiske*, som har sitt opphav i selve jordkloden, og de *sideriske* (av sidus, stjerne) som oppstår på grunn av innvirkninga fra andre himmellegemer, framfor alt sola og månen. (...)

Allerede denne raske oversikten viser at i det store og hele er det *de jordiske kreftene som er årsak til de store ujamnheterne i jordskorpa, mens derimot de sideriske strever etter å utslette dem*. Den tilstanden jordskorpa er i ved et visst tidspunkt, viser følgelig den tilfeldige likevekta som er resultatet av de motsatte virkningene av disse kreftene.»

(Fra A.G. Nathorst: Jordens historia, St.holm, 1894.)

leggende fra dyrene ved at det ikke bare er bestemt av sin biologiske natur, men også av sin egen aktivitet, det vil si først og fremst gjennom sitt arbeid:

«Vi utgår fra menneskene av kjøtt og blod, med deres handlinger og deres materielle livsbetingelser, såvel slike som blir formet av naturen som slike som de sjøl har skapt gjennom sin virksomhet.»

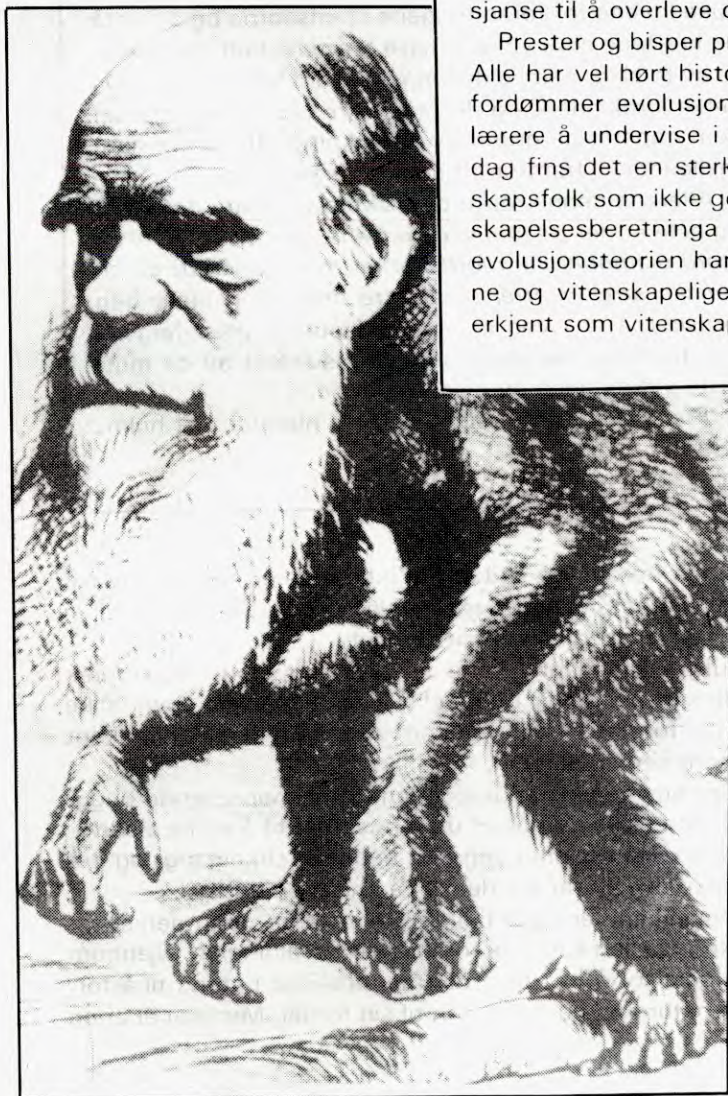
Både beveren og edderkoppen lager imponerende byggverk, men disse dyrene er uten mulighet til å endre sin livssituasjon. De befinner seg i en uendelig sirkelgang, og det er ingen muligheter for dem til å endre på dette.

Menneskene er også biologiske vesener, men deres historiske utvikling kan ikke forklares utfrå biologien. Gjennom sitt arbeid for å overleve blir menneskene i stand til å forandre naturen og utnytte den til sin fordel. Men det er enda

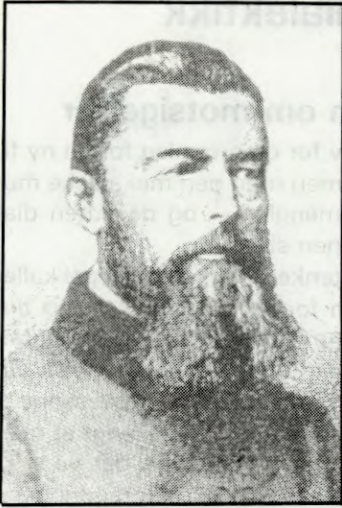
Darwin og evolusjonsteorien

Av alle de store naturvitenskapelige oppdagelsene i forrige århundre var det nok evolusjonsteorien til Darwin som ramma idealismen (særlig religionen) og den mekaniske materialismen hardest. Teorien om at dyre- og planteartene er resultat av en lang evolusjon (utvikling), virka som dynamitt. Evolusjonsteorien var gjennomført materialistisk. Den utfordra religionen åpenlyst. Mennesket (også den hvite mann) var ikke skapt av Gud som den mest høgtstående skapningen på jorda med moralsk rett til å herske over andre. Vi er bare det foreløpige sluttprodukt på en lang evolusjonsprosess. Og denne prosessen følger ikke engang noen *plan*. Utviklinga av mennesket har ikke noe *edelt formål*. Nei, utviklinga skjer rett og slett ved at de individene som er best tilpassa omgivelsene, har størst sjanse til å overleve og føre slekta videre.

Prester og bisper prøvde å reise storm mot Darwin. Alle har vel hørt historiene om domstoler i USA som fordømmer evolusjonsteorien og pålegger skoler og lærere å undervise i skapelsesberetninga. Den dag i dag fins det en sterk religiøs bevegelse blant vitenskapsfolk som ikke godtar evolusjonsteorien og vil ha skapelsesberetninga anerkjent som vitenskap. Men evolusjonsteorien har bestått både disse utfordringene og vitenskapelige tester, og er idag allment anerkjent som vitenskapelig teori.

Karikaturtegning av Darwin. Mange mennesker følte seg støtt av tanken om at mennesket hadde en apelignende stamfar, noe Darwin ikke hadde sagt direkte i sine skrifter.

Ludwig Feuerbach

viktigere at menneskene gjennom denne prosessen også *endrer seg sjøl, sin tenkning, sine samkvemsformer og institusjoner.*

La oss gi ordet til Marx sjøl i hans kritikk av av den tyske materialisten Feuerbach, og hele den mekanisk materialistiske tradisjonen:

«Hovedmangelen ved all materialisme hittil - Feuerbach medregnet er at tingen, virkeligheten, sanseerfaringenes verden, bare oppfattes som objekt eller anskuelse, ikke som konkret menneskelig virksomhet, praksis, ikke subjektivt... Feuerbach vil ha sanselige objekter, som virkelig er forskjellige fra tankeobjektene; men han oppfatter ikke den menneskelige virksomhet selv som objektiv virksomhet.»

Dette sitatet er ikke umiddelbart forståelig, men det sier noe meget viktig: Den før-marxistiske materialismen var abstrakt og uhistorisk fordi den ikke forstod at menneskenes bevissthet og tanker utvikles i et samspill med de sosiale omgivelsene. Noe «menneskelig indre vesen» eller «natur» som er uavhengig av de samfunnsmessige forholdene, fins ikke. Feuerbachs materialisme var ateistisk, og han viste at gudsforestillingene er et produkt av menneskene. Men han så ikke at de religiøse forestillingene må forklares ut fra de sosale forholdene som menneskene lever under. Han forstod heller ikke at menneskene som subjektivt handlende vesener er *en del av verden*, og at verden derfor *ikke er statisk og uforanderlig*, men at den kan *forandres* gjennom menneskenes samfunnsmessige praksis. Menneskene er ikke viljeløse atomer som kan forklares ut fra et eller annet mekanistisk skjema, men vesener med mulighet til formålsrettet, rasjonell handling.

Mellom mennesket og deres omgivelser vil det alltid være en vekselvirkning. Men å si at det er vekselvirkning er ikke særlig opplysende. (Lenin sa: «bare å si vekselvirkning tomhet»). Marx var materialist, og forstod at det viktigste ikke er menneskenes ideer, men deres tilværelse. Menneskenes materielle produksjon skaper deres bevissthet, og dette inkluderer også bevissthet om kvalitativt andre måter å organisere samfunnet på enn det kapitalistiske. Og enhver samfunnsmessig endring forutsetter et materielt grunnlag, for eksempel forutsetter kapitalismen et visst teknologisk nivå for å kunne utvikle seg.

Dette er kjernen i det marxistiske begrepet om materialisme.

STOPP OG TENK: Hvordan vil du oppsummere de viktigste forskjellene mellom de mekaniske materialistene og den marxistiske materialismen.?

3. Materialistisk dialektikk

3.1 Dialektikk — læren om motsigelser

Det var kort og godt både behov for og grunnlag for en ny filosofi som var materialistisk — men uten den mekaniske materialismens begrensninger og mangler — og dessuten dialektisk. Engels uttrykte situasjonen slik:

G.W.F. Hegel (1770-1831). *Marxismens gjeld til denne tyske idealistiske filosofen er stor. Lenin mente for eksempel at det var umulig å forstå Marx hovedverk «Kapitalen», og særlig de første kapitlene, uten å ha studert Hegel, og spesielt hans dialektiske metode. (Se også eget oppslag som viser forholdet mellom Hegel, Marx og Feuerbach slik en tegneserietegner har framstilt det.)*

«Den gamle forsknings- og tenkemåten, som Hegel kaller den «metafysiske», og som fortrinnsvis tok for seg *tingen* som noe fullt ferdig og avslutta, og som i høg grad spøker i hjernene, var tidligere absolutt på sin plass. En må utforske tingene før en kan utforske prosessene... Men da denne forskninga hadde kommet så langt at man kunne ta et nytt avgjørende steg framover, det vil si ta fatt på en systematisk undersøkelse av de forandringene disse tingene gjennomløper i naturen, da var også metafysikkens siste time inne på det filosofiske området.»

Innenfor marxistisk tradisjon er det vanlig å skille mellom *metafysikk* og *dialektikk*. Metafysikken ser på tingene i verden som isolerte fra hverandre, som statiske og uforanderlige. Alle endringer som kan skje forklares ikke utfra trekk ved tingen sjøl, men ved å henvise til årsaker utafor tingen. (Se utdraget fra «Naturens Bog».)

Den nye filosofien må bygge på «den store grunntanken at verden ikke må oppfattes som en sammensetning av ferdige *ting*, men en sammensetning av *prosesser*, der både de tilsynelatende uforanderlige tingene og gjenspeilinga av dem i hjernene våre, dvs. begrepene, er i uavbrutt forandring», sa Engels. Det var de revolusjonære kommunistene som måtte ta på seg oppgava å utvikle den nye filosofien.

Begrepet *dialektikk* stammer fra de tidlige greske filosofene. Opprinnelig betydde det samtale- eller diskusjonskunst. I dag betyr dialektikk *læren om motsigelser*.

En motsigelse (se boksen) er et bestemt slag *motsetningsforhold*. *Den dialektiske materialismen er altså en teori om motsigelsene som fins i virkeligheten — hvilke felles egenskaper de har, hvilke lover som gjelder for dem*. Istedenfor dialektisk materialisme kunne vi like gjerne snakke om materialistisk dialektikk. Den dialektiske materialismen bygger på «den nye forsknings- og tenkemåten».

Den dialektiske materialismen er en svært allmenn teori. Engels karakteriserte den som *vitenskapen om de mest allmenne bevegelseslovene for utviklinga av naturen, menneskesamtunnet og tenkninga*. Altså lover som er mer allmenne enn f.eks. tyngdeloven, de kjemiske og biologiske lovene for stoffskiftet i kroppen og merverdilovent i økonomien.

Teorien forklarer også hvorfor materien har mer karakter av prosess enn ting, hvorfor den er i uopphørlig bevegelse, for-

SAMFUNNET ER FOR EKSEMPEL EN ENHET AV MOTSETNINGER (DE RIKE OG VELSTÅENDE VERSUS DE FATTIGE OG ELENDIGE) SOM GANSKE RIKTIG ER FORBUNDET, MEN STÅR I MOTSETNING TIL HVERANDRE...

Hvis du vil bli her hos meg, så heng i menneske, heng i!!

HEGEL HADDE ALL GRUNN TIL Å HEVDE AT DET SOM FÅR MENNESKEHETEN TIL Å UTVIKLE SEG, ER KAMPEN MELLOM MOTSETNINGER. NÅR EN SIDE BESEIRER EN ANNEN, MEDFØRER DET FORANDRING...

Men denne dialektiske loven skulle angivelig ikke gjelde for VIRKELIGHETEN...

PUSSIG DA AT KONFLIKTEN MELLOM MOTSETNINGER I HEGELS PRØYSSISKE STAT IKKE SKULLE LEDE TIL EN FORANDRING, BARE TIL EN FORBEDRING AV SAMFUNNET. NATURLIGVIS VAR DETTE BELEILIG FOR HEGEL - DET ER GRUNNEN!

HIER ER DET MARX STEPPER INN OG SETTER HEGEL (OG HANS METODE) PÅ BEINA...

HEGEL

...Mellom virkelige motsetninger, slik som arbeid og kapital, er forsoning umulig. ER DET KLART...?

OM NÅ HEGELS DIALEKTISKE METODE PÅVIRKET MARX, SÅ VAR DET LUDWIG FEUERBACH SOM GJORDE HAM TIL MATERIALIST.

MEN MARX OVERTOK FEUERBACHS TEORI OG FORANDRET DEN...

Hva var det denne Feuerbach-typen så for noe da, og hvordan forandret Marx det?

FEUERBACH VAR EN DISIPPEL AV HEGEL SOM GAV OPP IDEALIS- MEN OG GIKK OVER TIL MATERIALISMEN. MEN DET BLE IGJEN EN METAFYSISK VARIANT. FOR HAN SÅ PÅ NATUREN (OG SAMFUNNET OGSÅ) SOM NOE SOVENDE OG PASSIVT, UTEN FORMÅL OG BEVÆGELSE OG UTEN NOEN DIREKTE GRUNN TIL FORANDRING

ALTSÅ:

Hegel var dialektisk, men idealist... Feuerbach var materialist, men metafysisk (ikke-dialektisk)

SÅ BLE DET OPP TIL MARX Å STOKKE OM KORTENE, Å FORENE DET BESTE HERFRA OG DERFRA. OG SLIK LAGDE HAN SIN BERØMTE OG ENE- STÅENDE UTGAVE AV

DIALEKTISK MATERIALISME

(DIALEKTIKK AV G.W.F. HEGEL, MATERIALISME AV L. FEUERBACH)

Akk! Marx smettet dem sammen

Nei! Han korrigerer, forbedret og beriket begge...

andring og utvikling. Årsaka er nettopp de motsigelsene som alltid fins i all materie. Dialektikken er som Lenin sa: «Å utforske motsigelsene i selve tingenes vesen.»

«I motsetning til metafysikken hevder dialektikken at det er indre motsigelser i alle ting og foretelser i naturen, for alle disse har sine negative og positive sider, ei fortid og ei framtid, noe som dør bort og noe som utvikler seg. Kampen mellom disse motsetningene, kampen mellom det gamle og det nye, mellom det som dør bort og det som blir til, mellom det som forsvinner og det som utvikler seg, utgjør det indre innholdet i utviklingsprosessen, det indre innholdet i forandringa av kvantitative endringer til kvalitative endringer.

Derfor hevder den dialektiske metoden at utviklingsprosessen ikke foregår som ei harmonisk utvikling av foreteelsene, men som ei avdekking av de indre motsigelser i ting og foretelser, som en «kamp» mellom de motsatte tendensene som virker på grunnlag av disse motsigelsene.» (Stalin i «Den dialektiske og historiske materialismen».)

Vi bruker uttrykkene *virkeligheten* og *materien*. Med *virkeligheten* mener vi alt som er virkelig — naturen, samfunnet og bevisstheten (tenkningen). Med *materien* mener vi som før nevnt alt som eksisterer utafor og uavhengig av bevisstheten. Husk at å være materiell ikke er det samme som å være *stofflig*.

STOPP OG TENK: Nevn noe som er materielt, men ikke stofflig.

Når vi skal framstille den dialektiske materialismen som en grunnleggende teori om motsigelser, må vi vite hva vi snakker om. Vi må vite hva en motsigelse er. I boksen «Definisjon av en motsigelse» har vi definert hva vi mener med en motsigelse. Denne definisjonen må du derfor lese nøye.

STOPP OG TENK: Hvordan kan vi si at det er både enhet og motsetning mellom borgerskapet og arbeiderklassen?

Merk at motsigelser ikke bare fins i tankene og i forestillingsverdenen. Det fins også motsigelser i den materielle virkeligheten, i materien. Motsigelsene er virkelig eksisterende. For eksempel er motsigelsen mellom borgerskapet og arbeiderklassen *virkelig*, den fins ikke bare i teorien!

Den nye forsknings- og tenkemåten

Her er ei oppsummering av hvilke krav vi må stille til «den nye forsknings- og tenkemåten» på grunnlag av den kritikken Marx og Engels utvikla.

1) Den må gjelde både for samfunnet og naturen. Den må ta hensyn til at samfunnet på den ene sida er en del av naturen, samtidig som samfunnet i en viss forstand står overfor naturen og følger egne lover for samfunnsutviklinga.

2) Den må være materialistisk. Den må overvinne idealismen i samfunnsforståelsen og svakhetene og manglene i den mekaniske materialismen.

Å overvinne idealismen i samfunnsforståelsen betyr for det første å innse at «det er ikke menneskenes bevissthet som bestemmer deres tilværelse, men det er omvendt deres samfunnsmessige tilværelse som bestemmer deres bevissthet». (Marx)

For det andre må den ikke framstille menneskene som et abstrakt objekt («mennesket har til alle tider ...») men som bevisste, handlende subjekter som forandrer virkeligheten gjennom praksis. Teorien skal ikke bare *beskrive* samfunnet, den skal først og fremst *forklare* og rettleie menneskenes praktiske virksomhet.

Den må ikke framstille materien som en ansamling av uforanderlige og statiske ting. Materien må framstilles som materie *i bevegelse og utvikling*, der årsakene til bevegelsen ikke er ytre krefter eller påvirkninger, men ligger i materien sjøl. Bevegelse er ikke noe materien *har*, bevegelse er noe materien *er*. «Bevegelse er materiens eksistensform», sa Engels. «Det fins ingen materie uten bevegelse, og ingen bevegelse uten materie.»

3) Den må være dialektisk. Den må ikke framstille ting og prosesser ensidig og konfliktfritt, men få fram det vekselspillet mellom motsatte krefter, tendenser o.l. som fins i virkeligheten. Dette «spillet» skyldes at enhver prosess eller tendens («ting») alltid er fulgt av sin egen motsetning eller negasjon, omtrent som livet alltid er en kamp mellom livet og døden. Når «tingen» fortsetter å eksistere, er det en følge av denne kampen mellom motsetninger. På denne måten vil alle «ting» gjennomgå en egenutvikling og indre bevegelse.

4) Den må forklare hvordan dette dialektiske spillet gir opphav til at materien (naturen og samfunnet) er dynamisk, ikke statisk, og hvordan materien i bunn og grunn er *en sammensetting av prosesser* og ikke av *ting*.

ROS AV DIALEKTIKKEN

*Urettferdigheten går idag trygt omkring.
Undertrykkerne planlegger de neste titusen år.
Volden sverger: Det som er forandrer seg aldri.
Ingen stemme overdøver maktens stemme.
Og på markedet sitter utbytterne:
Nå først begynner vi.
Men blant de undertrykte sier mange:
Det vi vil går aldri.*

*Den som lever skal ikke si: aldri!
Det sikre er ikke sikkert.
Det som er forandrer seg alltid.
Når de mektige har talt
tar de avmektige ordet.
Hvem våger å si: aldri?
Hvem bestemmer at det fins undertrykkelse?
Det er vi!
Hvem bestemmer om den skal slutte?
Også vi.*

*Du som er slått ned, reis deg!
Du som har tapt, kjemp!
Du som har forstått din tilstand:
Hvordan kan du holde den ut?
For de beseirede av i dag
er de seirende av i morgen.
Og aldri blir: Nå i dag.*

BERTOLT BRECHT, overs. av GEORG JOHANNESSEN

Slik er definisjonen av en motsigelse

Motsigelse er et grunnbegrep i dialektikken. For å forstå dialektikken er det helt nødvendig å få taket på hva en motsigelse er.

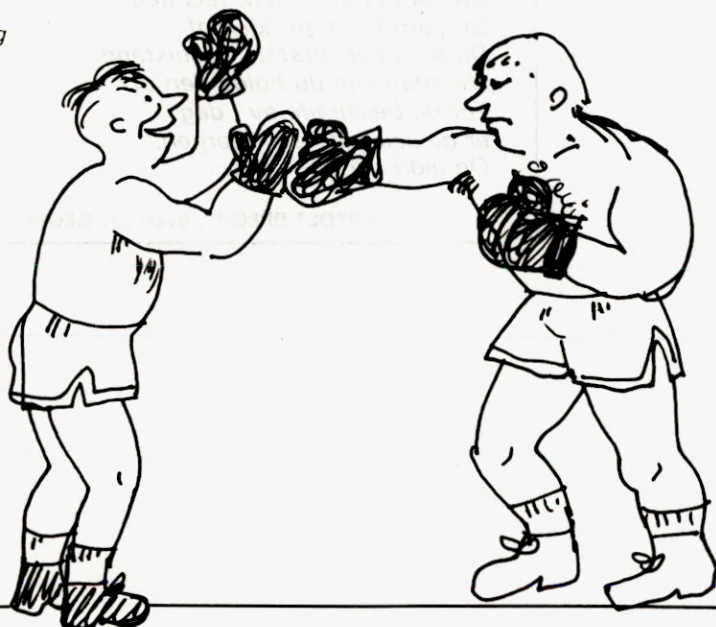
En motsigelse er et bestemt slags motsetningsforhold mellom to sider, de to sidene i motsigelsen. Vi snakker også om de to motsetningene, de to motsattene, eller at det er to motsatte sider, tendenser, prosesser, eller liknende i motsigelsen. Dette forholdet har 3 hovedkjennetegn:

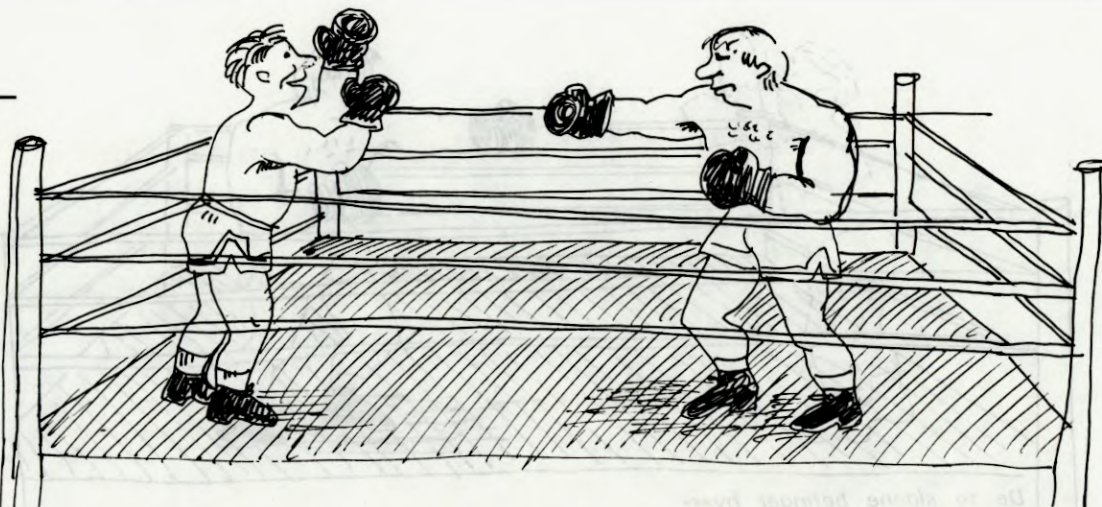
1. De to sidene står i motsetning til hverandre

Forholdet mellom to sidene i motsigelsen kjennetegnes først og fremst av *konflikt, kamp, strid, spenning, motsetning* eller liknende. Kampen mellom de to sidene er *grunnleggende*, og kan ikke bilegges eller oppheves uten at de to sidene opphører som motsetninger. En sier også at *de to sidene utelukker hverandre*.

Eksempler: Borgerskapet og proletariatet kan ikke forsones. Kampen mellom dem pågår bestandig, det er en konflikt som ikke forsvinner før i det kommunistiske samfunnet der klassene ikke lenger eksisterer. Andre motsetningsforhold er kroppsarbeid — åndsarbeid, kvinne — mann, nytt — gammelt, øking — minking, tilbud — etterspørsel.

De to sidene står i motsetning til hverandre

De to sidene eksisterer sammen i en enhet.

2. De to sidene eksisterer sammen i en enhet

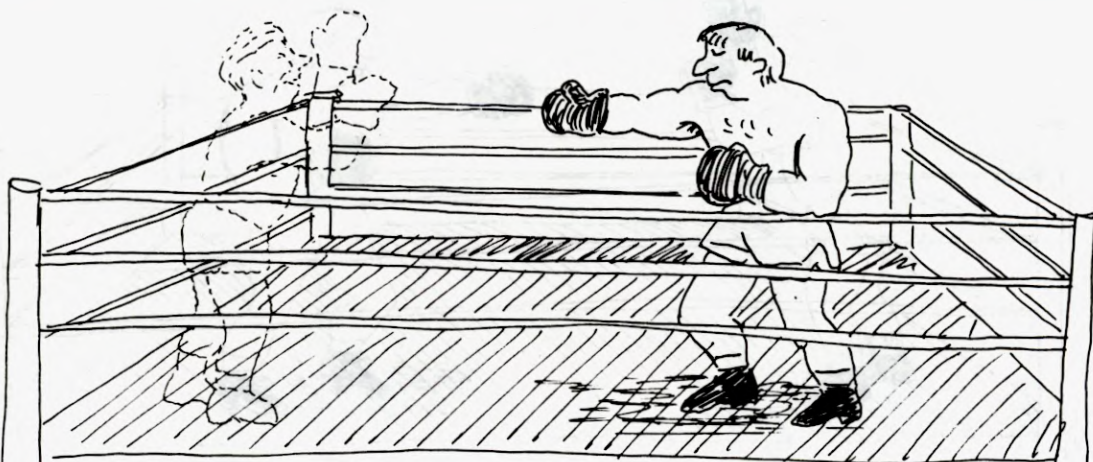
Også metafysikken anerkjenner motsetningsforhold, men bare som absolutte, polare motsetninger der de to sidene er statiske og uforanderlige og står i et evig og uforanderlig motsetningsforhold til hverandre. Dersom motsigelser skal kunne skape ikke bare bevegelse, men forandring og utvikling, må det også være en gjensidig påvirkning mellom de to sidene. De to sidene må eksistere i en enhet, være knytta sammen i et system. Det må være en lovmessig, nødvendig sammenheng mellom de to motsatte sidene, ikke bare en tilfeldig og spontant oppstått sammenstilling.

Enheden mellom to sider som finnes i materien, må være en virkelig enhet, ikke bare en begrepsmessig eller en logisk enhet.

Eksempel: Mellom høytrykk og lavtrykk er det motsetning. I en viss forstand er det også slik at f.eks. et høytrykk betinger et lavtrykk, i og med at oppbygginga av et høytrykk ett sted innebærer lavtrykk et annet sted. Men for at høytrykket og lavtrykket skal utgjøre en motsigelse, må de eksistere innafor ett og samme værsystem. Mellom et lavtrykk over Nordsjøen og et høytrykk over Australia er det motsetning, men neppe noen motsigelse. De tilhører ikke samme værsystem, og forholdet mellom dem skaper nok ingen problemer for meteorologene.

3. De to sidene betinger hverandre

Men disse punktene aleine tilfredstiller ikke det tredje kravet (se annen boks) til den nye filosofien. Vi må også kreve av en motsigelse at under bestemte forutsetninger, nemlig at de to sidene eksisterer i en

De to sidene betinger hverandre.

enhet, må hver av de to sidene med nødvendighet innebære den andre. Ingen av de to sidene i motsigelsen kan eksistere isolert og uten den andre.

Eksempler: Liv kan ikke eksistere uten død. På den andre sida er død materie kilden til liv.

Borgerskapet kan ikke eksistere uten arbeiderklassen, og arbeiderklassen forutsetter et borgerskap som kjøper arbeidskrafta til arbeiderne.

Om du tar en stavmagnet (f.eks. en kompassnål) og prøver å dele den for å isolere den ene magnetpolen, vil du oppdage at det er umulig. Dvs. du klarer nok å dele staven, men der du deler dukker det opp en ny magnetpol på hver av de to delene. Om N-----S representerer den opprinnelige magnetstaven, får du ikke N----- og -----S etter delinga, men to nye magnetstaver N-----S og N-----S. Å isolere en magnetpol lar seg ikke gjøre.

Er det en motsigelse mellom faglig arbeid og kommunistisk propaganda i AKP(m-l)? Det er motsetning mellom de to sidene, og de eksisterer i en enhet (partiet). Men dersom de ikke betinger hverandre, ikke forutsetter hverandre, men eksisterer helt uavhengig av hverandre, er det ingen motsigelse mellom dem.

STOPP OG TENK: Er det en motsigelse mellom disse to arbeidsområdene i din avdeling?

Dette er vår definisjon av en motsigelse. Vi har lyst til å poengtere at definisjonen ikke er sjølnnlysende. Faktisk er det svært vanskelig å finne noen presis definisjon av motsigelser i den marxistiske litteraturen. Det er derfor opp til oss sjøl å vise at motsigelser, *slik vi har definert dem her*, virkelig fins og spiller den rollen vi påstår i den dialektiske materialismen. ■

Oppgave 1.5

- A. *Forklar hvorfor disse forholda er motsigelser: Imperialismen — undertrykte land, kvinne — mann, byttedyr — rovdyr.*
- B. *Ta for deg AKP(m-l) eller en annen organisasjon du kjenner. Velg ut noen av disse forholda og undersøk om de er motsigelser: Ledelse — grunnplan, eksternt arbeid — internt arbeid, kvinnelige medlemmer — mannlige medlemmer, RV-arbeid — faglig arbeid, demokrati — sentralisme, demokrati — byråkrati.*

3.2. Den grunnleggende loven i den dialektiske materialismen

Den mest grunnleggende av de dialektiske lovene er den loven som sier hvilken betydning eller rolle motsigelsene spiller.

1. Det fins motsigelser i alle ting, systemer, prosesser og fenomener. Dette gjelder i naturen, i samfunnet og i tenkninga.
2. Motsigelser forårsaker alltid bevegelse, forandring og utvikling.

Fra denne grunnloven følger at

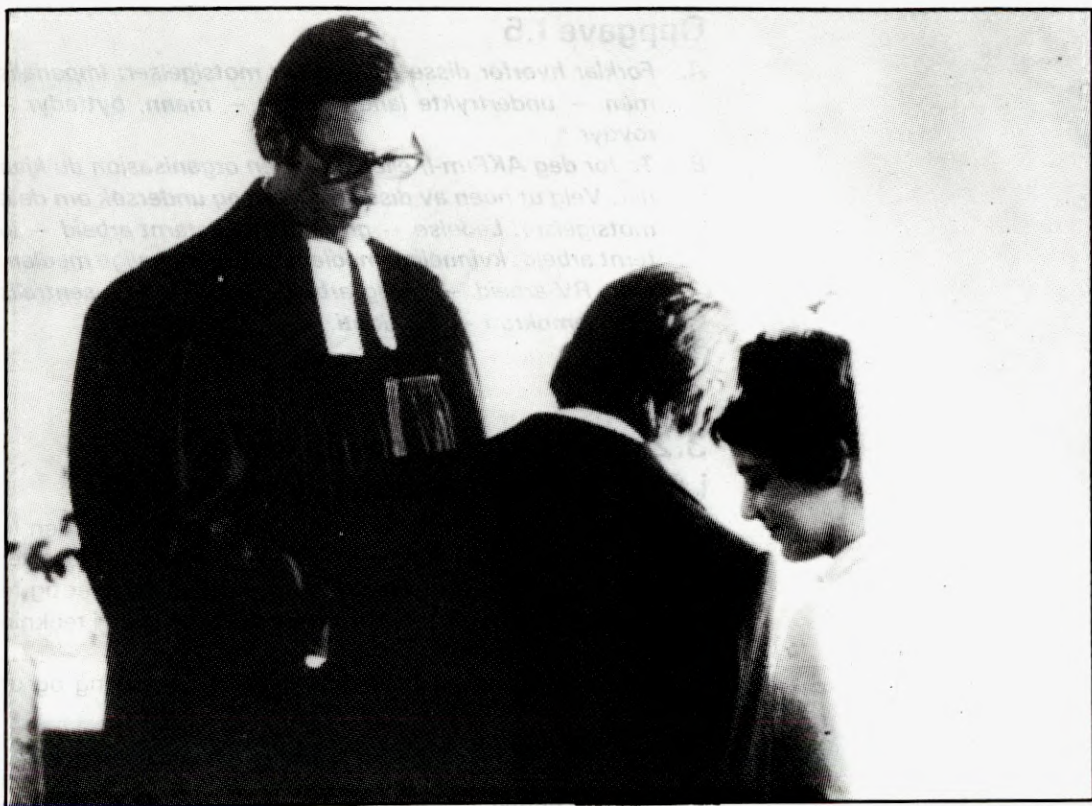
«Bevegelse er materiens eksistensform. Materie uten bevegelse finnes ikke og kan ikke finnes. (...) Materie uten bevegelse er akkurat like utenkelig som bevegelse uten materie.» (Engels i «Anti-Dühring».)

Dette er ikke slik å forstå at motsigelsen er en slags konstant «kraft» som holder tingene i bevegelse. Nei, de to sidene i motsigelsen er hele tida i forandring og bevegelse, de ligger hele tida i kamp mot sin motsetning, og gjennom denne kampen både bevares de og gjenskapes i en endra form.

STOPP OG TENK: Er ordtaken «hell i uhellet» og «hov-mot står for fall» dialektiske?

For å illustrere dette kan vi ta for oss borgerskapet - arbeiderklassen. Borgerskapet må hele tida få kapitalen til å yngle. På den måten reproducerer det seg sjøl som borgerskap. Men dette gjenskaper også arbeideren som arbeider. Arbeideren skaper både merverdien som borgeren kan legge til kapitalen, og verdien av sin egen lønn. Men lønna dekker bare levestandardene, det blir aldri noe tilovers, så arbeideren kan bare overleve ved å fortsette som arbeider.

STOPP OG TENK: Ta for deg motsigelsene mellom imperialismen — de undertrykte landa, kvinne — mann og byttedyr — rovdyr på nytt. Stemmer den grunnleggende loven i disse tilfellene?

Fører motsigelsen mellom kvinne og mann til forandring og utvikling, slik den dialektiske grunnloven sier?

Den dialektiske grunnloven er svært vidttrekkende. Er naturen og samfunnet virkelig slik? Særlig har påstanden om at naturen er dialektisk (den såkalte naturdialektikken) møtt mye kross motbør.

Men den dialektiske materialismen er ikke trukket ut av løse lufta. Marx og Engels bygde på grundige samfunnsvitenskapelige og naturvitenskapelige undersøkelser, både egne og andres. «For meg var det ikke spørsmål om å pålegge naturen de dialektiske lovene», sa Engels i «Anti-Dühring», «men å oppdage dem i naturen og utvikle dem fra den».

Den historiske materialismen og den politiske økonomien er samfunnsteorier som bekrefter de to punktene i den grunnleggende loven. Men mye vann har rent i havet siden den gang. Holder den dialektiske materialismen i lys av dagens forskningsresultater? Noen detaljert analyse av dette er det sjølsagt ikke plass til her. Vår påstand er at de vitenskapelige nyvinningene som har skjedd siden Marx og Engels ytterligere har bekrefta den dialektiske materialismen. Om dette er riktig eller ikke kan sjølsagt bare avgjøres ved å prøve i praksis om det stemmer.

Oppgave 1.6

A. I oppgave 1.5.B skulle du finne ut om visse forhold i AKP(m-l) eller en annen organisasjon er motsigelser. Ta for deg en av motsigelsene og undersøk om den gir opphav til bevegelse slik denne loven sier.

B. Kari og Per er faglig tillitsvalgte på en industriarbeidsplass. Kari mener at det bare er motsetning og ingen enhet mellom borgerskapet og arbeiderklassen. Per mener derimot at enheten mellom de to klassene er grunnleggende, og motsetninga betinga. Hvordan vil du karakterisere disse to synene, og hvordan trur de vil påvirke den faglige politikken til Kari og Per?

3.3 Kan vi ha noen nytte av den dialektiske materialismen?

En vanlig innvending er: Den dialektiske materialismen er så allmenn at den ikke er til noen nytte. Begrepene er så upresise at de kan tøyes og strekkes som gummistrikker, du kan få dem til å passe til alt mulig. Teorien forklarer egentlig ingenting (like lite som teorien «alt er bestemt av skjebnen» eller teorien om at «årsaka til alle hendinger er at Gud ville det slik»).

STOPP OG TENK: Synes du denne innvendinga holder? Kan alle mulige slags forhold oppfattes som motsigelser? Velg noen eksempler og undersøk!

Vårt svar er: Det er riktig at den dialektiske materialismen er allmenn. Dette er en styrke, ikke en svakhet. Men å bruke den dialektiske materialismen uten en særegen undersøkelse av det vi snakker om, blir rein *dogmatisme*. Skal du uttale deg om klassekampen i Kina, må du undersøke klassekampen i Kina og ikke bare slå om deg med allmenne lover og definisjoner. For å kunne undersøke skikkelig, trenger du en teori for hvordan og hva du skal undersøke.

For å gjøre en klasseanalyse må du ha en teori om økonomi, klassekamp m.m. Den marxistiske politiske økonomien er en slik teori, som i sin tur bygger på den dialektiske materialismen. Men ingen teori erstatter konkrete undersøkelser. «Marxismens levende sjel er den konkrete analysen av de konkrete forholda», sa Lenin.

Den dialektiske materialismen er nyttig!

Nytten av den dialektiske materialismen er blant annet at den forteller deg *hvordan* du må gå fram for å analysere og undersøke i hvert enkelt tilfelle. Den hjelper deg å *innrette tenkninga di* på rette måten. Den forteller deg *hva slags spørsmål du må stille* når du skal analysere og undersøke. Den forteller deg at *du må være materialist!* Men du må ikke være en mekanisk materialist. Du må ikke se folks tanker og handlinger som mekaniske eller automatiske følger av de materielle forholda.

Du må først og fremst leite etter drivkreftene og årsakene til forandring *i tingene sjøl, ikke i ytre forhold*. Du må *se etter de motsigelsene som driver prosessen framover*. Du må analysere det gjensidige forholdet mellom de to sidene i motsigelsene, unngå å oppfatte dem som polare, men istedet prøve å få tak på hvordan konflikten og enheten mellom dem hele tida gjensker de to sidene og motsigelsesforholdet, men på en måte som gjør at det blir bevegelse og utvikling. Når du skal forklare utviklinga av et system, må du legge hovedvekta på å forstå de indre forholda i systemet. Først når du har klarlagt disse, kan du forstå virkninga av ytre krefter og påvirkninger.

Krig og fred

Den vanlige, metafysiske oppfatninga av krig og fred er at de er to motsatte *tilstander*, det er enten krig *eller* fred. Om det er fred, kan tilstanden *plutselig* slå om til krig, nesten som lyn fra klar himmel. Tenk på det tyske angrepet på Norge 9. april, Japans angrep

Uden ord
Saul Steinberg

Det fins flere idealistiske forklaringer på krig. Noen mener fremdeles at krigen er uttrykk for guds vilje. En moderne og utbredt variant er at krigen skyldes våpen og opprustning i seg sjøl.

på Pearl Harbour eller da Hitler plutselig rykka inn i Sovjetunionen i juni 1941. Årsakene til krigen har etter denne oppfatninga lite med freden å gjøre. Populære årsaksforklaringer er *tilfældigheter* (skuddet i Sarajevo som utløste den 1. verdenskrigen), *galskap eller uhemma maktbegjær hos statsledere* (Hitler), *mengden av våpen* (ei sannsynlig årsak til den 3. verdenskrigen ifølge «fredsbevegelsen»).

På grunnlag av den dialektiske materialismen må vi avvise slike årsaksforklaringer. Krig og fred er ikke uavhengige tilstander eller polare motsetninger, men *motsatte sider i en motsigelse*. «Krig er en fortsettelse av politikken med andre midler», sa militærteoretikeren Clausewitz. Og Mao sa: «Politikk er ublodig krig mens krig er blodig politikk.» Med et slikt utgangspunkt blir det mulig å forklare forholdet mellom krig og fred, og hvorfor freden utvikler seg til eller slår om til krig.

La oss for eksempel se på forholdet USA-Sovjet. Idag er det fred mellom supermaktene. De handler med hverandre, inngår avtaler, statslederne møtes i Geneve og snakker fredelig, osv. Men dette er ikke hele sannheten. Samtidig rivaliserer supermaktene økonomisk, politisk og militært over hele jordkloden med det formålet å vinne over motparten. I verdenshavene lurer ubåtene på hverandre, kjernefysiske raketter er sikta inn på motpartens byer og militæranlegg, det skjer til og med klare krigshandlinger som da Sovjet skaut ned U2-flyet i 1962. Og dersom eller når det blir krig mellom supermaktene, er det med utgangspunkt i disse «krigerske» handlingene, ikke samtalene i Geneve eller handelsavtalene.

Hvor kommer krigstendensene mellom supermaktene fra? Fra i utgangspunktet fredelige forhold, nemlig reint økonomiske forhold. Kapital har en indre drivkraft som tvinger den til å forøke seg sjøl. Med tida blir den monopolkapital, og da er den krigerske sida lett å se.

På tilsvarende måte kan en analysere en krig, f.eks. den 2. verdenskrigen. Var det bare krig? Slett ikke. Amerikanske kapitalinteresser satt med aksjer i de tyske Focke-Wulf-fabrikkene som produserte jagerfly til å skyte ned amerikanske bombefly med. (De fikk til og med erstatning av den amerikanske staten etter krigen fordi eiendommen deres var blitt bomba av US Air Force!) På slutten av krigen sendte Tyskland flere følere til Vestmaktene for å forhandle seg til en fredsslutning. Uten å se at krigen også innebærer fred som sin motsetning kan vi ikke forklare at det blir slutt på krigen.

KJEMISKE PROSESSER

Den såkalte massevirkningsloven i kjemien forklarer hvordan likevekt oppstår i kjemiske prosesser. Loven blei oppdaga av de to norske kjemikerne Guldberg og Waage for litt over 100 år sia. Om en kjemisk reaksjon omdanner to stoffer A og B til et tredje stoff C, danner det seg en likevekt (avhengig av konsentrasjonene) der omdanninga $A + B \rightleftharpoons C$ akkurat balanseres av den motsatte omdanninga $C \rightleftharpoons A + B$. Fra Guldberg og Waages originale artikler er det lett å se at de klarte å finne denne loven *nettopp fordi de forsto dialektikken i prosessen*. Her er noen sitater fra artiklene deres:

«Ved hver av to enkelte kjemiske prosesser gjør to krefter seg gjeldende, en sammensettende og en oppløsende, eller en agerende og en reagerende. Vi mener det er uomgjengelig nødvendig å se disse kreftene *i sammenheng* dersom man vil finne et kvantitativt uttrykk for dem. (...)

For å kunne bestemme størrelsen på de kjemiske kreftene mener vi nå det er nødvendig å studere de kjemiske prosessene under slike vilkår at begge deres to motsatte retninger kommer til syne samtidig. Har man først under disse vilkåra funnet et kvantitativt uttrykk for størrelsen av disse kreftene for ulike stoffer, blir det neste spørsmålet å finne lovene for hvordan de ytre forholdene modifierer kreftene(...)

Vi holder følgelig fast ved at to krefter gjør seg gjeldende i en kjemisk prosess, en som danner nye stoffer og en som gjendanner de opprinnelige stoffene av de nye. Det er da innlysende at når disse kreftene i den kjemiske prosessen blir like sterke, er systemet i likevekt.»

Legg merke til at i samme øyeblikk som prosessen $A + B \rightleftharpoons C$ kommer igang, er forutsetninga for den motsatte prosessen også tilstede. Det er altså slik at den ene prosessen med nødvendighet innebærer den andre.

STOPP OG TENK: Er analysen og antakelsene til Guldberg og Waage i samsvar med «den nye forsknings- og tenkemåten»?

Krigen i Afghanistan har en del fellestrekk med andre kriger, men det er også motsigelser som er særegne for denne krigen. Her et bilde av en afghansk geriljakjemper.

Oppgave 1.7

- A. Ta for deg boksene om kjemiske prosesser og krig og fred. Synes du framstillinga er i samsvar med den materialistiske dialektikken? Grunngi svaret.**
- B. List opp noen viktige motsigelser i krigen i Afghanistan som også finnes i andre kriger. Nevn noen allmenne trekk ved disse motsigelsene og noen trekk som er særegne for krigen i Afghanistan.**

3.4 Noen grunnleggende egenskaper ved motsigelsene

«Mao Tse-tung forklarer oss aldri hvilken betydning av motsigelse som er felles for motsigelsen mellom kapital og arbeid, mellom produktivkrefter og produksjonsforhold, mellom differensial og integral, mellom positiv og negativ elektrisitet, osv.», sier Jon Elster.

STOPP OG TENK: Har *du* et svar til Elster?

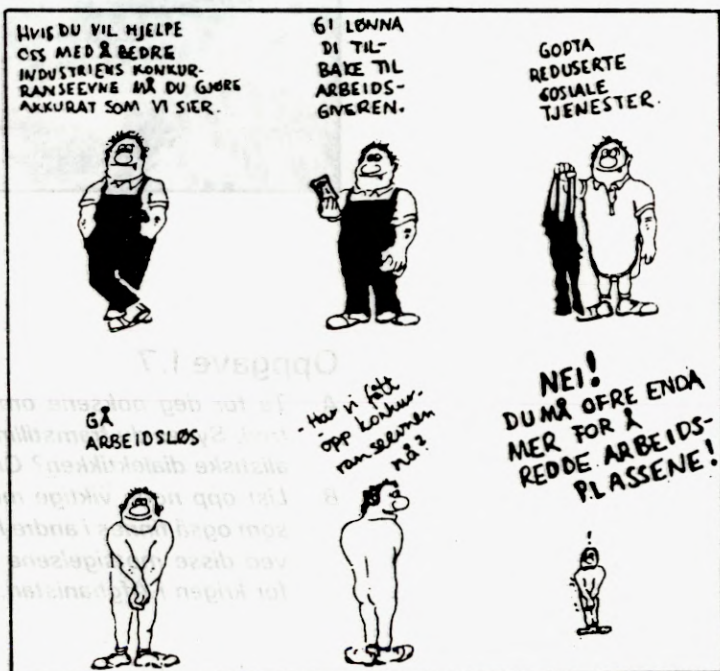
Nå skal vi se på noen viktige felles egenskaper motsigelser har.

3.4.1 De to sidene trenger inn i hverandre

Ta ikke dette altfor bokstavelig. Vi snakker ikke (bare) om fektekamper! Formuleringa er en tradisjonell uttrykksmåte i marxismen. De to sidene påvirker hverandre, egenskapene til den ene sida «trenger inn i» den andre sida. Haren lærer seg å unnsnippe reven, reven lærer hvordan den kan overlitte haren likevel. Borgerlig ideologi trenger inn i arbeiderklassen. Kvinnen i ekteskapet tilpasser seg (?) mannens krav og forventninger. Hun kan til og med begynne å mene at slik mannen vil hun skal være, slik er hun egentlig også.

Her er et utdrag av boka «De undertryktes pedagogikk» av den brasilianske revolusjonære pedagogen Pablo Freire, som illustrerer denne loven:

«De to motsigelsene trenger inn i hverandre». Her et eksempel på en arbeider som har gjort felles sak med «sin kapitalist» for å «redde arbeidsplassene».

«Den undertrykte er fastlåst i virkeligheten, og kan ikke oppfatte klart det systemet som tjener interessene til undertrykkerne og som de har dannet seg et bilde av i sitt indre. Plaga av begrensningene i dette systemet øver de ofte en form for horisontal vold, og langer ut etter sine egne kamerater for den minste ting. (...)

Det er mulig at de ved å handle på denne måten enda en gang befester sin splittethet. Fordi undertrykkeren eksisterer i de undertrykte kameratene deres, angriper de indirekte undertrykkeren når de angriper kameratene sine.

På den andre sida føler de undertrykte på et visst tidspunkt i sine opplevelser en uimotståelig tiltrekning mot undertrykkeren og hans livsstil. Å delta i hans livsstil blir en overveldende trang. De undertrykte ønsker i sin fremmedfølelse å likne undertrykkeren for enhver pris, å imitere han, å følge han. Dette fenomenet er spesielt utbredt hos undertrykte fra middelklassen som lengter inderlig etter å bli lik de «storartede» menneskene fra overklassen.»

Dette fenomenet er forståelig ut fra *enheten mellom de to sidene i motsigelsen*. De to sidene er knytta sammen, de kan ikke komme fri fra hverandre, og står i et vedvarende forhold som både er preget av motsetning og sammenheng.

STOPP OG TENK: Ta for deg en eller annen motsigelse. Hvordan trenger de to sidene inn i hverandre? (Ta for eksempel motsigelsen mellom borgerlig og revolusjonær ideologi i arbeiderklassen. Overbevis deg først om at dette virkelig er en motsigelse.)

Gjennomtrenginga kan til og med gå så langt at de to sidene i motsigelsen kan forvandle seg til hverandre. En arbeider kan f.eks. bli arbeideraristokrat, klatre videre og ende opp som borger.

3.4.2 En motsigelse kan gjennomløpe flere stadier

Det «klassiske» eksemplet på dette fenomenet er oppvarming av is. Isen holdes sammen som et fast legeme på grunn av motsigelsen mellom tiltrekkende og frastøtende krefter mellom molekylerne. Disse kreftene får molekylerne til å vibrere, kraftigere og kraftigere jo høyere temperaturen er. I isen er temperaturen lav, og vibrasjonene er nokså svake. Så varmer vi opp. Vibrasjonene øker i intensitet. Ved 0 grader smelter isen. Vibrasjonene har blitt for kraftige til at de tiltrekkende kreftene klarer å opprettholde isen som et fast stoff. Men de tiltrekkende kreftene spiller fortsatt stor rolle, de holder vannet sammen som veske. Motsigelsen

har gått over i et annet stadium.

Når temperaturen har nådd 100 grader, blir vibrasjonene mellom vannmolekylene så sterke at frastøtinga får helt overtaket. Vannet blir til damp, som er et tredje stadium i prosessen. Koblingene mellom molekylene rives over og molekylene farer fritt omkring.

Et annet eksempel er motsigelsen mellom den 3. verden og imperialismen. Kolonitida (fram til slutten av 2. verdenskrig) er ett stadium. Det neste stadiet var kampen for å oppløse kolonisystemet og oppnå nasjonal uavhengighet. Nå er dette stadiet også avslutta (med få unntak). Situasjonen nå er prega av nasjonal uavhengighet, men økonomisk, politisk og annen avhengighet, osv.

STOPP OG TENK: Ta for deg motsigelsen mellom supermaktene. Kan du skille ut noen stadier i utviklinga av forholdet mellom dem?

Når en prosess går over i et nytt stadium, kan det også vokse fram nye motsigelser i den. Alle som har hatt fast følge og så (gifter seg og) flytter sammen, har nok oppdaga det!

3.4.3 Loven om kvantitativ vekst og kvalitative omslag

Du finner en boks der vi har forklart forskjellen på kvalitet og kvantitet. Men dette er ikke hele sannheten. *Forholdet mellom kvantitet og kvalitet er en motsigelse. En kvantitativ utvikling kan også føre til en kvalitativ endring. Dette er en av de aller viktigste lovene i den dialektiske materialismen.* Både moderne samfunnsvitenskap og naturvitenskap bygger på et skille mellom kvaliteter og kvantiteter.

Hva sier den dialektiske loven om kvantitet og kvalitet?

- 1) En størrelse som representerer en kvantitativ egenskap ved et materielt system, har vokst eller forandra seg til et visst nivå, skjer det *ei kvalitativ endring*, det oppstår nye kvaliteter.

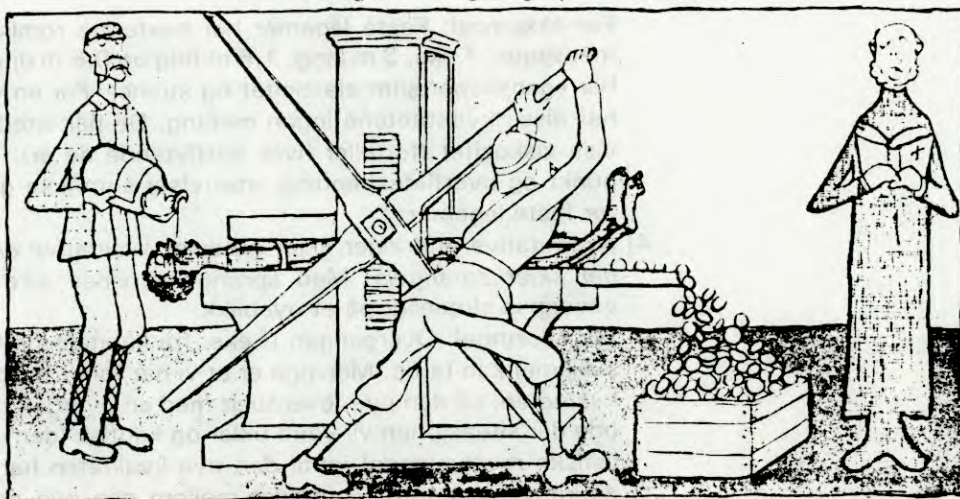
For eksempel: En økonomisk oppgang (vekst) avbrytes for eller seinere av at høgkonjunkturen slår om til krise.

- 2) Denne kvalitative endringa er en lovmessig følge av de indre forholda (motsigelsene) i det materielle systemet. Ved hvilket nivå endringa inntreffer, bestemmes både av de indre forholda og av omgivelsene.

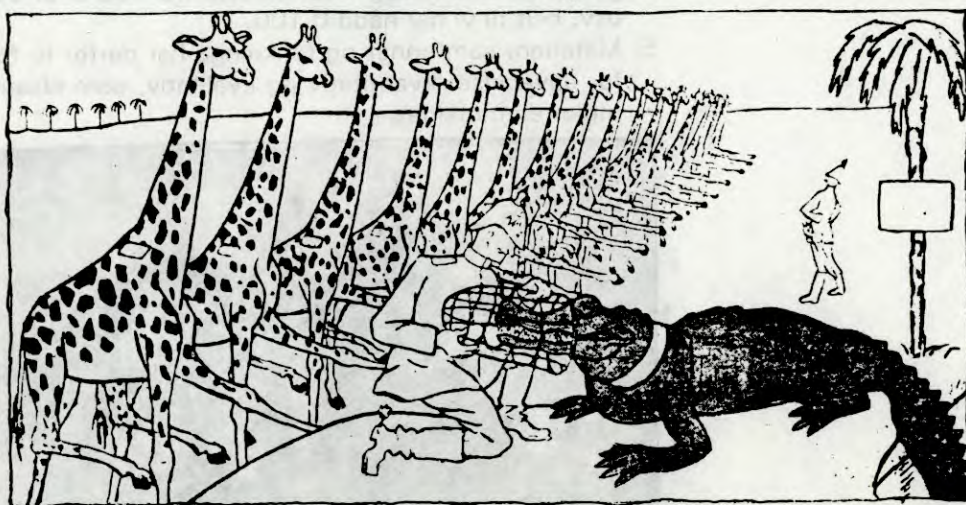
For eksempel: At ei veske koker ved en viss temperatur, skyldes egenskaper ved sjølve veska. Alle vesker har et bestemt kokepunkt ved vanlig trykk, men dessuten avhenger kokepunktet av det ytre trykket.

- 3) Når nye kvaliteter oppstår, gir de opphav til nye kvantitative egenskaper og størrelser, og gamle kvantiteter bortfaller. *Ulike kvaliteter gir opphav til ulike kvantitative størrelser.*

Kolonimagterne Tegning af Th. Th. Heine

Således koloniserer Engländerne

Således koloniserer Tyskerne

således Franskmandene

og således Belgierne

For eksempel: Faste legemer har bestemte romlige dimensjoner, f.eks. 3 m lang, 1,5 m høy og 0,6 m djup. De har egenskaper som elastisitet og stivhet. For en veske har disse kvantitetene ingen mening. De har istedet en viss viskositet (forteller hvor lettflytende de er), kokepunkt og overflatespenning, størrelser som ikke gjelder for faste legemer.

- 4) Kvantitative endringer skjer gradvis, *kvalitative endringer skjer sprangvis*. Med sprangvis menes ikke nødvendigvis plutselig, på et øyeblikk.

For eksempel: Overgangen (f.eks. fra kapitalisme til sosialisme) kan ta tid. Meninga er at vi har først den gamle kvaliteten, så den nye, eventuelt med en overgangsperiode der situasjonen vil være uklar og kaotisk (den sosialistiske revolusjonen) inntil den nye kvaliteten har slått definitivt igjennom. Forholdet mellom den nye og den gamle forandrer seg ikke gradvis fra 100-0 til 90-10, osv. helt til vi har nådd 0-100.

- 5) Materien, samfunnet og tenkninga har derfor to former for bevegelse: kvantitativ og kvalitativ, som tilsammen utgjør en motsigelse.

Eksempel på loven om forholdet mellom kvantitet og kvalitet: en økonomisk oppgang slår om til krise. Krisa får utsende av en overproduksjon av varer. Her er tonnevis av brukbare epler kastet på dyna.

Kvalitet og kvantitet

Forholdet mellom kvalitet og kvantitet er en viktig motsigelse i den dialektiske materialismen.

Med *kvantitet eller kvantitative størrelser* mener vi størrelser som kan måles og tallfestes: 17 grader i vannet, folketallet i Norge er 4 millioner mennesker, gjeldsbyrden i den 3. verden er x hundre milliarder dollar. Varmt og kaldt, mange og få, stort og lite er gradsforskjeller eller kvantitative forskjeller.

Men fast og flytende er *ulike kvaliteter*, det samme er imperialistland og undertrykt, borger og arbeider, osv. Det gir ingen mening å tallfeste det å være imperialist, fast stoff og liknende.

Du husker at mekanikken ikke anerkjenner noen kvalitativ utvikling. Ifølge den kan alle kvalitative forskjeller egentlig reduseres til gradsforskjeller, til kvantiteter. Dette synet er svært utbredt den dag i dag. Her er noen eksempler:

Er det noen kvalitativ forskjell på kapitalist og arbeider? «Nei, nå som alle har bil og TV er vi alle kapitalister.» Hva med sosialisme og kapitalisme, da? For reformistene er det bare en gradsforskjell. «Sosialismen er en prosess, samfunnet blir mer og mer sosialistisk.» Borgerlige sosialøkonomer setter likhetstegn mellom vareproduksjon og kapitalisme, og «vareproduksjon har eksistert til alle tider, den har bare økt i omfang». «Det er bare gradsforskjeller mellom de industrialiserte landa i vesten og den 3. verden.»

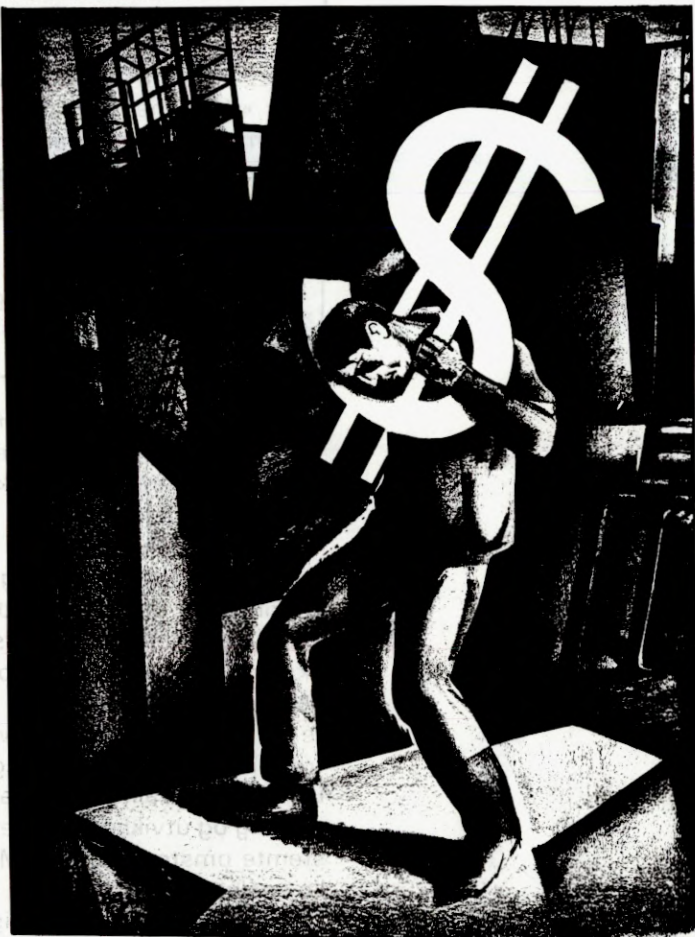
STOPP OG TENK: Ta for deg et av eksemplene foran. Hvilke nye kvaliteter oppstår i de forskjellige stadiene? Klarer du å trekke fram noen kvantitative størrelser som kan ha vært av betydning for de kvalitative overgangene?

Når isen varmes opp og smelter, skjer den kvalitative endringa fra fast til flytende form når den gjennomsnittlige energien i molekylbevegelsene når et visst nivå. To andre eksempler: Rus motoren på bilen din mer og mer på tomgang og se hva som skjer. (Anbefales ikke!) Eller gjør mindre og mindre husarbeid (evt mer og mer) og se om det inntrer en kvalitativ endring i samboerforholdet ditt. Loven om kvalitet og kvantitet understreker at kvalitativ endring og utvikling både er mulig og faktisk skjer under bestemte omstendigheter. Men bare en konkret, vitenskapeleg analyse kan fortelle når og hvordan i hvert enkelt tilfelle. Det som skjer når en motsigelse eller en prosess gjør et slikt kvalitativt sprang, er nettopp at den går over i et nytt stadium.

3.4.4 Hovedsida og den underordna sida i en motsigelse

De to sidene i en motsigelse er ikke like viktige eller dominerende. Vanligvis eller normalt vil den ene sida — *hovedsida* — dominere over den andre sida — *den underordna sida* eller *bisida*. Under kapitalismen dominerer borgerskapet over proletariatet. De imperialistiske landa dominerer over landa i den 3. verden. (Hvorfor danner dette forholdet en motsigelse?) Når du løser opp salt i vann, vil oppløsning av saltet i begynnelsen dominere over den motsatte prosessen, utfelling av salt fra saltvannet.

Det er ikke slik at hovedsida *bestemmer* utviklinga av bisida. Det er ikke slik at hovedsida er årsak og bisida er virkning. Ei slik oppfatning er helt udialektisk. Det er dialektikken mellom de to sidene som bestemmer utviklinga av dem begge, men i denne dialektikken er hovedsida viktigere enn bisida. Bestemmer for eksempel borgerskapet utviklinga av arbeiderklassen?

Kapitalen dominerer over arbeideren, og er hovedsida i denne motsigelsen under kapitalismen. Men hva skjer under sosialismen?

RIV DETTE ÅG AF!

3.4.5 Hovedsida i en motsigelse kan skifte

Det er ikke slik at den sida som av en eller annen grunn er hovedsida, nødvendigvis fortsetter å være det i all evighet. Hovedsida kan skifte. Arbeiderklassen kan gjøre revolusjon og oppkaste seg til hersker over borgerskapet. Om du avkjøler saltlaken, vil utfelling av salt dominere over oppløsningsprosessen. Når kunstnerer arbeider med et kunstverk, vil han velge formen ut fra det innholdet han vil ha fram. Men under arbeidet kan han bli så betatt av formen at det opprinnelige innholdet blir helt underordna.

STOPP OG TENK: Undersøk flere eksempler sjøll!
(Velg f.eks. noen av motsigelsene i partiet.)

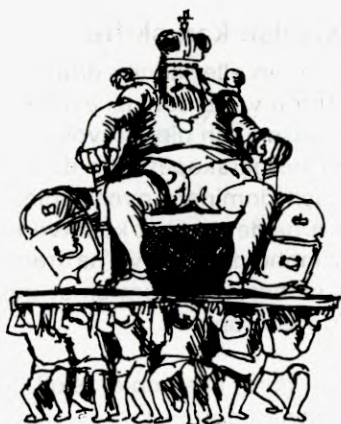
Ut fra disse eksemplene ser du at når *hovedsida i en motsigelse skifter, skjer det noe drastisk*. Det skjer en vesentlig endring av «tingen». Den får *nye kvalitative egenskaper*. Sosialismen er et kvalitativt annerledes samfunnssystem enn kapitalismen. Størrelser som var viktige for å karakterisere det kapitalistiske samfunnet, har mista sin betydning. Det gir f.eks. ingen mening lenger å snakke om merverdiraten (uttrykker i prosent hvor mye arbeideren blir utbytta) eller kursen på aksjer. Til gjengjeld vil nye størrelser være viktige. Hvor mye menneskelig arbeidskraft — målt i timer, ikke i kroner — går f.eks. med til å lage ulike produkter? Det vil bli aktuelt å finne mål for i hvilken grad arbeidere tar del i styringa av samfunnet og hvor mye en har klart å redusere forskjellene mellom kroppsarbeidere og åndsarbeidere.

3.4.6 Likevekt, stillstand, balanse, ro

Det kan også hende at de to sidene i en motsigelse akkurat oppveier hverandre, balanserer, holder hverandre i sjakk, er like sterke o.l. Da får vi en likevektstilstand. En slik likevekt kan vare en god stund og virke ganske stabil. Men den grunnleggende loven i den dialektiske materialismen sier jo at det finnes ingen virkelig ro, stillstand eller varig likevekt. All materie er i uopphørlig bevegelse. Likevekt er ikke statisk og uforanderlig, men *dynamisk*. Motsatte krefter, tendenser, prosesser holder hverandre bare i likevekt for ei tid eller under bestemte ytre forhold.

Etter 2. verdenskrig dominerte USA over Sovjet. Etter Vietnamkrigen var det omvendt. Var det en likevektsperiode imellom? Noen mener det var en slik periode i 60-åra.

STOPP OG TENK: Bla tilbake til boksen om Guldberg og Waage og se hva de sa om kjemisk likevekt.

3.4.7. Kampen mellom de to sidene er absolutt, enheten er betinga.

Det er vanlig i den dialektiske materialismen å uttrykke dette ved at *kampen* mellom de to sidene er absolutt og preger utviklinga av en motsigelse fra begynnelse til slutt, mens *enheten* mellom dem (nå i betydninga likevekt, balanse osv.) er betinga, midlertidig, forbigående, relativ.

Mao kritiserte Stalin fordi han bare la vekt på kampen mellom motsetningene, uten å si noe om enheten mellom dem. Dette avspeiler en ensidig enten-eller-tenkning som blei uttrykt slik i en filosofisk ordbok fra Sovjet i 30-åra:

«Det kan ikke være noen identitet mellom krig og fred, mellom borgerskap og proletariat, mellom liv og død og andre liknende foreteelser, fordi de er i grunnleggende motsetning til hverandre og utelukker hverandre gjensidig.»

Denne typen tenkning fikk viktige utslag i politikken under Stalin. Ei tid var det ei ensidig negativ holdning til den naturvitenskapelige forskninga i Vesten. Metodene for å løse motsigelser innad i kommunistpartiet fikk utelukkende preg av kamp. Samtidig utvikla kommunistpartiet en kraftig dogmatisme. De marxistiske teoriene blei framstilt som 110% korrekte og evig gyldige. Da blei det *farlig* å komme med kritikk og innvendinger, det viste jo at kritikeren var borgerlig! Dette forsterka sjølsagt dogmatismen ytterligere. Maos parole «La hundre blomster blomstre, la hundre tankeretninger strides» bygde på negative erfaringer fra Sovjet under Stalin.

STOPP OG TENK: Denne parolen forkortes ofte til «la hundre blomster blomstre». Hvordan endrer denne forkortinga innholdet i parolen?

Da Stalin døde, slo de nye, revisjonistiske lederne kontra. Den sovjetiske filosofien begynte å overvurdere enheten mellom motsetningene på bekostning av kampen mellom dem. Mao kritiserte dette. Hensikten er å rettferdiggjøre Sovjetledernes revisjon av marxismen, hevda han.

Dagbladet •

Grunnlagt 1869 • Ansvarlig redaktør: ARVE SOLSTAD. Redaktører: ERLING RAMNEFJELL, MARKUS MARKUSSON, JOHN O. EGELAND • Adm. direktør: FINN GRUNDT • Utgitt og trykt av A/S Dagbladet • Hovedredaksjon: Akersgt. 49, Oslo 1. Sentralbord (02) 20 20 90.

• Tirsdag 31. desember 1985

Godt nytt år ved peisen!

■ Ved forrige årsskifte, med svakt optimistiske ønsker: — Godt nytt år 1985 — vel møtt i FNs offisielle ungdomsår med Ronald Reagan og Konstantin Tsjernenko! Nå er det førti år siden supermaktene vant annen verdenskrig i tilnærmet fellesskap, og nå er de endelig på en slags talefot igjen for å hindre en tredje...

■ Hvordan gikk det? På denne ettertankens dag kan vi registrere at ungdommen kanskje ikke fikk så mye ut av dette året, og ikke Tsjernenko heller. Til gjengjeld fikk Reagan utvidet både sin horisont og sin bekjentskapskrets, og for talefoten var møtet mellom ham og den nye sovjetiske kraft Mikhail Gorbatsjov et viktig skritt.

■ Og hvem har hatt størst betydning for utviklingen i verden i det gamle året, på godt eller vondt? Dette spørsmålet stiller redaktørene i Time Magazine sine lesere hvert år på denne tiden, og så be-

svarer de det selv. Det var vel de to supermektige foran peisen i Genève, skulle man tro, eller Gorbatsjov hjemme i Kreml, der han sliter med å få fart på sin tilbakestående Sovjetunion.

■ Nei: — Deng Xiaoping, for han har sprengt rammen for marxistisk tro og frigjort produktiv energi blant en milliard mennesker. Han forener det uforenlige — statskontroll og privat eiendom, planøkonomi og markedsøkonomi, politisk diktatur og begrenset økonomisk og kulturell frihet.

■ Her er et alternativ for kommunister over hele verden til den mislykkede sovjetiske versjonen av marxismen — og hva er selv en energisk Gorbatsjov mot en vidsynst Deng på disse premisser? Vel vil den nye partisjefen i Moskva stramme opp et ineffektivt system — men har han fantasi til å sprengte sine rammer og forrene det uforenlige?

■ Antakelig ikke. Og likevel: Vi forstår at amerikanere ser vestover mot en kapitalistisk kommunisme og at Time-redaktører gjerne lar seg inspirere av kinesiske vyer, men deres premisser er ikke nødvendigvis våre. For oss er maktskiftet i Sovjetunionen og til løpet til avspenning vesentligere enn reformene i Kina.

■ For oss er det stadig den gamle presidenten og den unge partisjefen som har størst betydning for utviklingen i verden, på godt eller vondt. Vi har ikke store illusjoner om noen av dem, men vi går ut fra at de fortsetter der de slapp i Genève — Gorbatsjov fordi han må ordne opp hjemme og Reagan fordi han vil gå inn i historien som en fredens mann.

■ Ved dette årsskiftet, med mer optimistiske ønsker: Godt nytt år 1986 — vel møtt i FNs offisielle fredså, og måtte freden få mer ut av sitt år enn ungdommen fikk!

Oppgave 1.8

- A. *Studer Dagbladets nyttårsleder 1985. (Det kommer flere oppgaver om denne lederen etterhvert.) Er grunnholdninga i lederen materialistisk eller idealistisk?*
- B. *Hvilke motsigelser i verden er de viktigste ifølge nyttårslederen i Dagbladet? Framstiller lederen disse motsigelsene i hovedsak som problematiske konflikter som må løses, eller som dialektiske årsaker til verdensutviklinga?*
- C. *Hvilket filosofisk grunnsyn kommer til uttrykk i Dagblad-lederens avsnitt om Kina?*
- D. *Dagbladlederen trekker fram tre stadier i verdensutviklinga etter 2. verdenskrig. Hvilke er det? Hva er de viktigste kvalitative skillene mellom disse tre stadiene?*
- E. *Reformisten Eduard Bernstein er bl.a. kjent for formuleringa «veien er alt, målet er ingenting». Kritiser dette synet på kampen for sosialismen.*
- F. *Vi snakker om enheten i motsigelsene i flere forskjellige betydninger:*
 - a) *De to sidene eksisterer sammen i en enhet.*
 - b) *De to sidene kan bytte plass (hovedsida kan skifte).*
 - c) *Ei side (eller begge) kan forvandle seg til sin motsetning.*
 - d) *De to sidene kan være i midlertidig likevekt.*
 - e) *Kampen mellom de to sidene kan for ei tid være nedempa, slik at enheten mellom dem dominerer.**Finn eksempler på alle disse betydningene.*
- G. *Hvordan kan en filosofi som overbetoner enheten i klassemotsigelsen rettferdiggjøre en moderne revisjonistisk politikk, f.eks. politikken til NKP? (Med moderne revisjonisme mener vi borgerlig politikk i marxist-leninistisk frakk.)*

3.5 Antagonistiske motsigelser

I den materialistiske dialektikken skiller vi mellom *antagonistiske* og *ikke-antagonistiske* motsigelser.

Antagonistisk betyr fiendtlig, og *en antagonistisk motsigelse* er en motsigelse der de to sidene står i et fiendtlig forhold til hverandre, som f.eks. borgerskapet og arbeiderklassen. Slike motsigelser kan ikke løses på fredelig vis.

En ikke-antagonistisk motsigelse er prega av at enheten mellom de to sidene er av relativt større betydning. Et eksempel er motsigelsen mellom arbeiderklassen og de intellektuelle.

Det er klart at antagonistiske og ikke-antagonistiske motsigelser må løses på helt ulike vis. Om en ikke trekker dette skillet, vil en kunne gjøre store politiske feil.

En ikke-antagonistisk motsigelse kan utvikle seg til å bli antagonistisk, og omvendt. Det avhenger dels av de indre egenskapene til motsigelsen og de to sidene, dels av hvordan vi behandler den.

3.6 Ytre krefter og påvirkninger

Hittil har vi bare snakka om *indre* motsigelser og utviklinga av dem. Hele diskusjonen har bygd på en stilltende forutsetning, nemlig at det er mulig å skille ut deler av materien i separate «ting», systemer eller prosesser som er relativt sjølstendige og uavhengige. Men vi veit at dette er en abstraksjon. I virkeligheten er ingenting isolert, ting står alltid i samband med andre ting, blir påvirket av dem og påvirker dem. For eksempel blir jo supermaktene og forholdet mellom dem påvirket av det som skjer i den 3. verden.

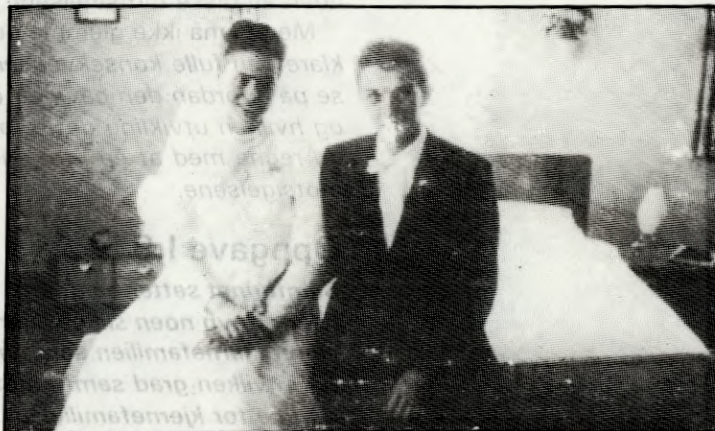
STOPP OG TENK: Kommer du på et eksempel?

Med *indre* forhold mener vi forholda mellom de enkelte elementene i den tingen, systemet eller prosessen vi snakker om, mens *ytre* forhold eller vilkår avhenger av det som ligger utafor eller ikke hører med. Ytre forhold eller vilkår oppfatter vi derfor som *gitt* eller *bestemt utafra*.

STOPP OG TENK: Ta AKP(m-l) eller en annen organisasjon du kjenner godt som eksempel. Nevn noen viktige indre motsigelser og noen viktige ytre vilkår.

En av grunnsteinene i den dialektiske materialismen er at hovedårsaka til forandring ligger i de *indre* forholda. Men hvilken betydning har ytre forhold og betingelser, og hvordan virker de på et system?

Egentlig er det en abstraksjon å snakke om ytre forhold. Vårt system og omgivelsene danner et større system, der vårt system utgjør et relativt sjølstendig undersystem. Slik er f.eks. forholdet mellom AKP(m-l) (vårt system) og det norske samfunnet (omgivelsene). Vårt system vil alltid virke tilbake på omverdenen og forandre den. Men enkelte ganger vil denne tilbakevirkninga være neglisjerbar, enten fordi den er så svak eller fordi den tar lang tid på å virke. I slike tilfeller kan vi gjøre en abstraksjon og snakke om ytre påvirkning.

Hvordan påvirker samfunnet familien? Er samfunnet en «ytre» faktor i forhold til familien?

Følgende Personer, der kalder sig
Møbelsnedkere, har ikke forsmået under
Bygningssnedkernes Lønskonflikt at ar-
bejde som

+ Streikebrydere +

No. 1.	M. Brækkan, Rusløkveien 60		
" 2.	S. Ellingsen, N. Bruuns Gade 17.		
" 3.	Thorvald Andresen		
" 4.	Saras Engebretsen, Akersveien 23		
" 5.	Lars Nilsen, Langgaden 24		
" 6.	Johan Halvorsen, Hammersborg		
" 7.	Gunnar Berg		
" 8.	Jens Madsen, Fredensborgveien 35		
" 9.	Nils Skinstad, Do.		
" 10.	Even Andersen, Markveien 11		
" 11.	Ødegaard, Welhavens Gade 8		
" 12.	A. Dalstrøm		Engstrøms
" 13.	J. Knudsen, Akersveien 21		Værksted.

Disse arbejdede paa Alf-
heim under hele Streiken
tiltrods for, at de 5 andre
Møbelsnedkere nedlagde
Arbejdet.

Forannævnte No. 1, 2, 3 og 13, der stod som Medlemmer
af Møbelsnedkerforeningen, er i Møde den 8de Aug. 1894 enstem-
mig udvoteret paa ubestemt Tid.
Ingen af de ovenfor nævnte kan optages som Medlem før det
er godkjendt af et Kvartalsmøde.
Konferer Foreningens Beslutning af $\frac{20}{5}$, $\frac{11}{7}$ og $\frac{9}{8}$ 1894.
Det henstilles til alle Møbelsnedkere at have ovenstaaende i
velvillig Erindring.

STOPP OG TENK: Ta for deg et av de viktige ytre vilkåra AKP(m-l) må arbeide under (f.eks. ytrings-friheten eller streikeretten). Stemmer påstanden om at det også er eller har vært en tilbakevirkning?

Når vi skal ta hensyn til de ytre forholda, må vi derfor analysere motsigelsene i dette større systemet, f.eks. i det norske samfunnet, AKP(m-l) medregna. Noen av disse motsigelsene er mellom omverdenen og deler av partiet, f.eks. de kvinnelige medlemmene. Andre kan være mellom omverdenen og partiet som helhet. Vi må undersøke om vi kan gjøre den nevnte abstraksjonen og oppfatte den ene sida i noen av disse motsigelsene som gitte, ytre forhold.

Men vi må ikke glemme de indre motsigelsene! *For å forklare den fulle konsekvensen av en ytre påvirkning, må du se på hvordan den påvirker de indre motsigelsene i partiet, og hvilken utvikling dette fører til. Som en hovedregel kan du regne med at en ytre endring alltid vil påvirke de indre motsigelsene.*

Oppgave 1.9

Samfunnet setter bestemte vilkår for kjernefamilien i Norge i dag. Nevn noen slike vilkår og redegjør for hvordan de påvirker kjernefamilien som en enhet av motsetninger. Diskuter i hvilken grad samfunnet kan betraktes som ei gitt ytre ramme for kjernefamilien.

3.7 Den viktige loven om hovedmotsigelsen

Virkelig eksisterende systemer, prosesser og ting inneholder mange motsigelser. Vi har sett at motsigelser kan utvikle seg på en rekke forskjellige måter. En sammensatt prosess — f.eks. samfunnet Norge — med mengder av forskjellige motsigelser, har en svært komplisert utvikling. For de forskjellige motsigelsene i en prosess påvirker hverandre på forskjellige måter. *Loven om hovedmotsigelsen sier:*

Av alle de mange motsigelsene i en sammensatt prosess er en viktigere enn de andre. «Eksistensen og utviklinga av den bestemmer eller påvirker eksistensen og utviklinga til de andre motsigelsene», sier Mao. Etter å ha diskutert flere eksempler, konkluderer han: *«Dersom det fins flere motsigelser i en prosess, må en av dem være hovedmotsigelsen og spille den ledende og avgjørende rolla, mens resten inntar en sekundær og underordna plass.»*

Hva er hovedmotsigelsen i det kapitalistiske samfunnet? Motsigelsen mellom borgerskapet og arbeiderklassen, sa Marx. Men hva er hovedmotsigelsen i verden? Hvordan skal en egentlig gå fram for å finne hovedmotsigelsen? Og hvordan veit vi at det bare er én hovedmotsigelse? Kunne det ikke være 2 eller 3?

For å ta det siste først. Det kan sikkert forekomme at 2 eller 3 motsigelser er omtrent like viktige, slik at vi kunne si at vi har flere hovedmotsigelser. Men det er lite trolig at forholdet mellom disse vil være stabilt, etterhvert vil nok en av dem få et overtak og framstå som hovedmotsigelsen.

Men hvordan skal vi finne hovedmotsigelsen? Vi kan f.eks. ikke finne hovedmotsigelsen i Norge ved å lage en katalog over alle motsigelser, måle alle mot hverandre og plukke ut den viktigste. Det er nødvendig å gjøre en teoretisk analyse av Norge. Vi må bruke de marxistiske teoriene, gjøre undersøkelser om økonomiske og politiske forhold, klasseforhold, hvordan produksjon og fordeling foregår, hvordan rikdommen er fordelt osv. osv. Først på grunnlag av en slik analyse kan vi trekke en konklusjon om hva hovedmotsigelsen er.

En slik analyse har AKP(m-l) gjort, du finner resultatet av den i prinsippprogrammet. Det slår utvetydig fast: «Hovedmotsigelsen går nå mellom borgerskapet og arbeiderklassen (proletariatet). Den styrer og påvirker alle andre motsigelser i det norske samfunnet.» (s. 33)

Hva er hovedmotsigelsen i verden?

STOPP OG TENK: Synes du det er riktig å si at den hovedmotsigelsen styrer alle andre motsigelser i det norske samfunnet?

FRED ELLIS «Hejs jer, fordamte her paa jorden!.....»

Hva er hovedmotsigelsen i verden?

Prinsippprogrammet til AKP(m-l) lister opp de 4 viktigste motsigelsene i verden (s. 14):

1. Motsigelsen mellom de imperialistmaktene og de undertrykte landa og nasjonene.
2. Motsigelsen mellom arbeiderklassen og borgerskapet i de kapitalistiske landa.
3. De innbyrdes motsigelsene mellom de imperialistiske landa.
4. Motsigelsen mellom de imperialistiske landa og de sosialistiske landa.

Prinsippprogrammet tar ikke noe standpunkt til om en av disse er hovedmotsigelsen i verden, men sier at den første og den tredje (mellom supermaktene) «dominerer verden i dag».

STOPP OG TENK: Hvilken betydning har dette spørsmålet for partiets politikk?

3.7.1 Hovedsida i hovedmotsigelsen kan skifte

Under kapitalismen er det borgerskapet som er hovedsida i hovedmotsigelsen. Ved en sosialistisk revolusjon skifter hovedsida — arbeiderklassen tar makta og undertrykker borgerskapet. *Når hovedsida i hovedmotsigelsen skifter, skifter systemet eller prosessen karakter, og går over til å bli noe annet.* Det kapitalistiske samfunnet går under, det sosialistiske samfunnet vokser fram. Et annet eksempel: Parforholdet endrer karakter når kvinna reiser seg mot mannens undertrykking og istedet undertrykker han litt!

3.7.2 Hovedmotsigelsen kan også skifte

Det kan også hende at forholdet mellom motsigelsene skifter, slik at en annen motsigelse går over til å være hovedmotsigelsen. Ifølge Maos teori om den nydemokratiske revolusjonen i land i den 3. verden går hovedmotsigelsen da mellom imperialismen og kompradorborgerskapet (det borgerskapet som lever på imperialismen) på den ene sida, og bøndene, arbeiderne, intelligentsiaen, det nasjonale borgerskapet m.m. på den andre. Seinere vil motsigelsen mellom borgerskapet og arbeiderklassen bli hovedmotsigelsen.

Ifølge partiprogrammet til AKP(m-l) vil hovedmotsigelsen i Norge skifte dersom landet blir okkupert av en fremmed imperialistmakt, f.eks. Sovjet. Hovedmotsigelsen vil da stå mellom den norske nasjonen og okkupantmakta med dens støttespillere (quislinger og profitører).

STOPP OG TENK: Hvilke følger kan det få for politikken om vi ikke registrer at hovedmotsigelsen har skifta? Ta for deg 9. april 1940 eller et tenkt imperialistisk overfall.

Sjøl om loven om hovedmotsigelsen kanskje ikke er helt klar, er dette en svært viktig lov i den dialektiske materialismen. Den tvinger deg til å analysere de ulike motsigelsene og de gjensidige påvirkningene mellom dem, til å skille mellom viktig og mindre viktig, til både å gjøre konkrete undersøkelser og teoretiske analyser. Det er et skarpt våpen du har fått i hendene!

Oppgave 1.10

A. *Hva er hovedmotsigelsen i verden ifølge Dagbladets nyttårsleder 1985? Sammenlikn med AKP(m-l)'s syn på de 4 viktigste motsigelsene i verden (boks).*

B. *«Under kapitalismen blir kvinnene undertrykte som kjønn på to måtar:*

— *Borgarskapet undertrykkjer kvinnene.*

— *Menn undertrykkjer kvinnene.»*

(AKP(m-l)'s prinsippprogram, s. 37)

Gi noen eksempler på at disse motsigelsene påvirkes av hovedmotsigelsen. Blir på den andre sida hovedmotsigelsen påvirket av disse underordna motsigelsene?

Hovedmotsigelsen i Norge går mellom borgerskapet og arbeiderklassen. Noen viktige underordna motsigelser i Norge er kroppsarbeid — åndsarbeid, kvinner — menn, by — land, nordmenn — samer. Gi noen eksempler på at disse motsigelsene påvirkes av hovedmotsigelsen? Blir på den andre sida hovedmotsigelsen påvirket av disse underordna motsigelsene?

4. Den dialektisk-materialistiske kunnskapsteorien

I dette kapitlet skal vi forklare forholdet mellom materien og kunnskapen om materien, mellom teori og praksis. Vi skal forklare hvordan all kunnskap stammer fra praksis, og i sin tur må bekreftes gjennom praksis ved at vi bruker den til å forandre virkeligheten.

4.1 Materie og bevissthet

Den dialektiske materialismen bygger på at materien eksisterer uavhengig av den menneskelige bevisstheten. Da reiser spørsmålet seg: Hvilken sammenheng er det mellom materien og våre tanker om den? Kunnskap er jo noe som eksisterer i bevisstheten, men som uttaler seg om materien eller virkeligheten *utover* bevisstheten.

Her er det mange viktige problemer. Hva mener vi egentlig med å si at noe er sant? Hvordan kan vi finne ut om det vi *trur* er sant, virkelig *er* sant? Finnes det noen objektiv sannhet, eller er sannheten avhengig av hvilke interesser du har, hvilken synspunkt du velger, hva du har nytte av? Er f.eks. sannheten klassebestemt — én sannhet for borgerskapet, en annen sannhet for arbeiderklassen? Eller er det i mange tilfeller ikke så avgjørende om noe er sant eller ikke, bare det tjener den revolusjonære saka?

Det finnes en objektiv virkelighet, derfor finnes det også en objektiv sannhet. Den objektive sannheten er rett og slett egenskapene til materien eller den objektive virkeligheten.

Ifølge den dialektiske materialismen er bevisstheten en funksjon av materien, nemlig av den spesielle og særs kompliserte kroppsdelen vi kaller hjernen. Menneskene tenker med hjernen! Det er den materielle virkeligheten som gir opphav til bevisstheten, ikke omvendt. Men på hvilken måte, og hvordan er sammenhengen?

Bevisstheten danner et bilde av den materielle virkeligheten. Men dette bildet er langt fra perfekt. Her er et eksempel:

I virkeligheten er jorda rund. Tankene våre om jorda er ei avbildning av denne kjensgjerninga. Trudde du at jorda er kulerund? Feil! Da er bildet av jorda i bevisstheten din bare relativt korrekt. Studer en lærebok i geofysikk, så finner du ut en del om hvordan jordoverflata avviker fra kuleformen. Oppfatningene dine kan bli mer sanne.

Hva mener vi altså med sannhet? En oppfatning eller tanke er sann dersom den er et korrekt bilde av virkeligheten. Jo bedre samsvar, desto mere sann er oppfatninga.

Et utdrag fra «Naturens Bog»

«Naturen kaller vi totaliteten av alt det som en kan iaktta ved sansene. Sansene er således de egentlige formidlere mellom ånd og natur. Bare de gir sjelen underretning om eksistensen av det som befinner seg utenfor den, slik at bare ved sansene kan sjelen få bevissthet om en ytterverden. Det er ikke mulig for sjelen å forestille seg noe som helst i naturen, når dette ikke lar seg framstille sanselig. (...)

For å erkjenne naturen er det altså absolutt nødvendig å iaktta den sanselig. Både barn og idioter mottar sanselige inntrykk. Men de forstår likevel svært lite av naturen, for de mangler den tilstrekkelig utviklede ånd som oppfatter det iakttagne på en riktig måte, bringer det til klar bevissthet, ordner og sammenlikner det.»

(Fra Fr. Schoedler: Naturens bog, Chra. 1859.)

STOPP OG TENK: Er denne framstillinga av forholdet mellom naturen og bevisstheten materialistisk? Synes du forfatteren har et riktig syn på de to formene for kunnskap?

Oppgave 1.11

Nevn noen velkjente fakta som støtter den dialektisk materialismens syn på materie og bevissthet.

Slike forestillinger om verden var det den nye materialismen måtte nedkjempe. I dette tresnittet fra 1500-tallet er det ikke mye som samsvarer med vår verdensoppfatning. — Jorda var universets midtpunkt, himmelvelvinga lå omkring som ei krystallkule.

4.2 Kriteriet på sannhet

Hvordan veit vi om ei oppfatning er sann, altså om den gir et riktig bilde av virkeligheten?

Noen trur vi kan få absolutt sannhet ved åpenbaring. Slik overtru avviser vi. Istedet er det nærliggende å si at *det som stemmer med erfaringa, er sant*. Jo bedre samsvar med erfaringa, desto mer sant. Kanskje tenker du nå: Ja, er det ikke dette som er kriteriet på sannhet i den dialektiske materialismen? Nei, det er det ikke.

Dette svaret løser ikke problemet for oss. For erfaringa er jo også en del av bevisstheten! Erfaringa er rett og slett summen av alle sanseinntrykka vi har mottatt. Dette er sannhetskriteriet til de subjektive idealistene, de som mener at virkeligheten bare eksisterer i kraft av deres egen bevissthet, eller at deres egne sanseinntrykk er det eneste virkelig eksisterende.

At noe stemmer med erfaringa innebærer ikke at det stemmer med den objektive virkelighet *utafor* bevisstheten. Det er *denne* objektive virkeligheten vi vil vite om vi har samsvar med.

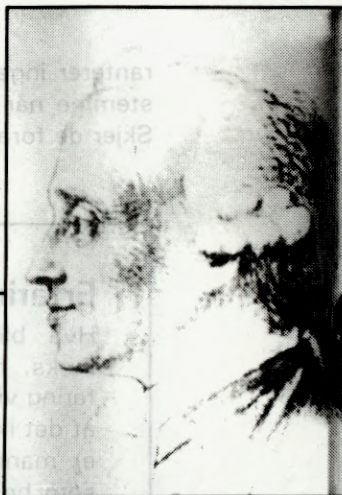
Vår egen kropp tilhører den objektive virkeligheten. Og kroppen har både sanseorganer som påvirkes av omgivelsene, og muskler og lemmer *vi* kan påvirke og forandre omgivelsene med. For i det hele tatt å kunne opprettholde livet, er vi nødt til å *påvirke og forandre omgivelsene*. Ikke på tilfeldig vis, nei dette må være målretta og bevisst, vi har *et formål* med det vi gjør, vi handler bevisst for å oppnå bestemte hensikter. Handlingene våre springer ut av forestillinger og ider av typen «ved å handle slik og slik, skjer det og det». Vi dyrker korn for å skaffe oss mat, hogger ved til å fyre med osv. Med sansene kan vi registrere om resultatet av det vi gjør stemmer med hva vi tenkte oss ville skje.

Dersom resultatet av handlingene våre eller av praksisen vår stemmer med forestillingene vi hadde, kan vi slutte at forestillingene er sanne. Dette er vårt kriterium på sannhet.

STOPP OG TENK: To forskjellige svar på det viktige filosofiske spørsmålet om *forholdet mellom tilværelsen og tenkninga*:

- 1) «I begynnelsen var Ordet, og Ordet var hos Gud og Ordet var Gud».
- 2) «I begynnelsen var»?

Er det egentlig noen forskjell på dette sannhetskriteriet og kriteriet at det som stemmer med erfaringa, er sant? Ja, det er en vesentlig forskjell: Erfaringa er noe vi har fra før. Praksis er noe vi aktivt utfører, det er bevisste og målretta handlinger med det formålet å forandre virkeligheten. At en forestilling stemmer med de erfaringene vi allerede har, ga-

Immanuel Kant

Er kunnskap om den objektive virkeligheten mulig?

Vi mener ikke bare at det fins en objektiv sannhet, vi mener også at det er mulig å få kunnskap om den. Det er ikke alle filosofiske retninger som godtar dette. Den tyske filosofen Immanuel Kant (1724-1804) trakk et skarpt skille mellom det han kalte «tingen i seg sjøl», dvs. den virkelige tingen, og «tingen for oss», dvs. tingen slik den arter seg for oss. Han mente at det var prinsippielt umulig å vite noe om «tingen i seg sjøl», alt vi kan vite noe om er «tingen for oss».

Skeptikerne godtar ikke at vi kan erverve noen form for kunnskap overhodet.

Den nålevende filosofien Karl Popper mener vi aldri kan få bekrefte at noe er sant, vi kan bare falsifisere påstander, dvs. vise at de *ikke* stemmer.

Marx om sannhet

En berømt formulering av den dialektiske materialismens sannhetskriterium er den andre av de elleve såkalte Feuerbach-tesene Marx formulerte i 1845:

«Spørsmålet om hvorvidt den menneskelige tenkninga kan tilkjennes objektiv sannhet er ikke et teoretisk, men et praktisk spørsmål. I praksis må mennesket bevise sannheten av sin tenkning, dvs. dens virkelighet og makt, dens dennesidighet. Striden om tenkningens virkelighet eller ikke-virkelighet — hvor tenkningen er isolert fra praksis — er et reint skolastisk spørsmål.»

(Med skolastisk mener Marx her spissfindig, virkelighetsfjernt.)

ranterer ingenting. Det avgjørende er om den viser seg å stemme når vi handler ut fra den. Går det slik vi venta? Skjer de forandringene vi mente ville skje?

Erfaringa som sannhetskriterium

Hva blir følgene av dette sannhetskriteriet? F.eks. følgende: Sosialismen er umulig. All erfaring viser jo det (vi antar for argumentets skyld at det ikke lenger er sosialisme i Kina). Kvinnene er mannen underlegen, og prostitusjon er noe som hører med til kvinnes rolle i samfunnet. Igjen, all erfaring viser dette. En undersøkelse fra USA kunne dokumentere at grunnen til at de fargede var diskriminert, er at de har lavere intelligens enn hvite, og dette skyldes igjen at de får for lite proteiner i kosten som barn. Dette var sikkert i samsvar med erfaringa. En hvilken som helst sammenheng som samsvarer med *den eksisterende* erfaringa, får status som sannhet. Om denne sammenhengen er tilfeldig eller nødvendig blir uinteressant eller meningsløst.

STOPP OG TENK: Bruk praksis som sannhetskriterium på et eller flere av disse eksemplene. Hva må gjøres for å teste om påstandene er korrekte?

Oppgave I.12

- A. Den dialektiske materialismen er ateistisk, dvs. den hevder at det ikke finnes noen gud. Hvordan vil du argumentere for dette synet på grunnlag av den dialektiske materialismen?**
- B. Mange filosofer har hevda at vi ikke kan vite at det finnes noen materiell virkelighet, vi kan bare uttale oss med sikkerhet om sanseinntrykkene våre. Arbeiderklassen fins f.eks. ikke i virkeligheten, det er bare et begrep vi bruker for å beskrive visse fenomener. Hvordan vil du argumentere mot et slikt syn?**

4.3 De to formene for kunnskap

Kunnskap dannes ved en dialektisk prosess, kunnskapsprosessen. Når vi skal analysere kunnskapsprosessen får vi bruk for teorien!

En ypperlig framstilling av kunnskapsteorien er Maos artikkel «Om praksis». Mao viser der *hvordan kunnskapen oppstår fra praksis og i sin tur må tjene praksis*. Her er et utdrag:

«I denne prosessen som praksis er, ser menneskene først bare hvordan ting ter seg, de enkelte sidene og den ytre sammenhengen mellom tingene. Ta for eksempel noen som kommer utafra til Yenan på studietur. De første par dagene ser de hvordan byen ligger til, og gatene og husa i byen. De møter mye folk, går på mottakelser, kveldssammenkomster, hører forskjellig slags prat og leser forskjellige dokumenter. Alt dette er tingene slik de ter seg, de enkelte sidene ved dem og den ytre sammenhengen mellom dem. Dette kalles det sanseende stadiet av erkjennelsen, nemlig stadiet med sanseoppfatninger og inntrykk. Det vil si at disse forskjellige tingene i Yenan påvirker sanseorganene til medlemmene av studiegruppa, framkaller sanseoppfatninger og fører til at det oppstår mange inntrykk i hjernene deres sammen med ei grov skisse av den ytre sammenhengen mellom disse inntrykka: Dette er det første stadiet i erkjennelsen. PÅ dette stadiet kan menneskene ennå ikke danne begreper, som går dypere, eller trekke logiske slutninger.

Ettersom den samfunnsmessige praksisen fortsetter, blir de tingene som fører til menneskenes sanseoppfatninger og inntrykk gjentatt mange ganger i løpet av praksisen. Så skjer det ei plutselig endring (sprang) i hjernen i erkjennelsesprosessen, og det blir danna begreper. Begreper gjenspeiler ikke lenger bare tingene slik de ter seg, de enkelte sidene ved dem og den ytre sammenhengen mellom dem. De griper det vesentlige, helheten og den indre sammenhengen mellom tingene. Det er ikke bare et kvantitativt, men også et kvalitativt skille mellom begreper og sanseoppfatninger. (...) Dette er det andre stadiet i erkjennelsen. (...) Dette stadiet med å danne begreper, bedømme og utlede er det viktigste stadiet i hele prosessen med å få kunnskap om en ting. Det er stadiet med rasjonell kunnskap.»

Med ytre sammenhenger mener Mao tilfeldige sammen treff og sammenhenger som ikke skyldes tingenes vesentlige egenskaper. Indre sammenhenger er de lovmessige sammenhengene som skyldes de vesentlige sammenhengene i tingene eller mellom tingene. Merk at begrepene indre og ytre brukes i en annen betydning her enn da vi snakka om indre forhold og ytre påvirkninger.

STOPP OG TENK: Prøv å få tak på forskjellen på ytre og indre sammenhenger. Tenk på hjemstedet ditt. Finn et eksempel på en ytre sammenheng og en indre sammenheng.

Mao hevder altså at det fins to slags kunnskap — *sansemessig kunnskap eller erfaringer*, og *rasjonell kunnskap*. Praksis gir i første omgang bare opphav til sansemessig kunnskap. Men slik kunnskap er i seg sjøl lite verdt. Vi må gå videre, gjøre flere erfaringer og *bearbeide* den sansemessige kunnskapen for å nå fram til rasjonell kunnskap.

STOPP OG TENK: Les omigjen det vi skreiv om ulike stadier i en prosess, og sammenlikn med framstillinga til Mao.

Dette er et eksempel på at en kvantitativ vekst kan føre til et kvalitativt omslag, til et nytt stadium. Men det nye stadiet gir også grunnlag for nye kvantiteter. Anvendt på kunnskapsprosessen skulle dette betyr at den rasjonelle kunnskapen gir opphav til nye former for sansemessig kunnskap. Og slik er det jo! Når vi har fått rasjonell kunnskap om noe, f.eks. at statens politikk overfor innvandrere er rasistisk, skjer det flere ting: Vi blir oppmerksom på enkelthendinger vi tidligere overså, f.eks. at mange innvandrerbarn ikke får den morsmålopplæringa de har krav på. Andre hendinger ser vi i et nytt lys, f.eks. påståtte tilfeller av trygdemisbruk blant innvandrere. Vi blir motivert til å undersøke ting vi ikke tenkte på før, f.eks. om rettssikkerheten for innvandrere er like god som for nordmenn.

4.4 Fra praksis til praksis

Av dette ser vi at kunnskapsprosessen vil fortsette. Motsigelsen mellom de to formene for kunnskap er en av drivkreftene i den. La oss vende tilbake til de besøkende i Yenan. Da vi forlot dem, hadde de jo ennå ikke fått testa den nye rasjonelle kunnskapen sin. De hadde ikke fått anvendt sannhetskriteriet! Om de skulle stoppa der, «ville bare halve problemet vært løst», sier Mao. De hadde ikke *handle* på grunnlag av den nye kunnskapen og testa holdbarheten av den i praksis.

Praksis er ikke bare noe vi gjør for å teste teoriene våre. Vi søker ikke kunnskap for moro eller for kunnskapens egen skyld. Vi søker kunnskap fordi vi ønsker å forandre verden. «Filosofene har bare fortolka verden forskjellig», sa Marx, «det gjelder å forandre den.» «Uten revolusjonær teori kan det ikke bli noen revolusjonær bevegelse», som Lenin sa. Å bruke kroppen og tankene til å omforme virkeligheten er jo sjølve livsformen til menneskene. *Kunnskap om menneskene og om samfunnet må derfor først og fremst være kunnskap om menneskens praksis, om de materielle og ideelle grunnene til at vi handler som vi gjør, og hvordan vi må handle for å nå de måla vi stiller oss.*

A torandre virkeligheten er også den eneste måten vi kan erverve ny kunnskap på. «Hvis du vil vite hvordan ei pære smaker, må du forandre pæra ved å spise den sjøl. Hvis du vil ha kjennskap til hvordan atomet er oppbygd og hvilke egenskaper det har, må du gjøre fysiske og kjemiske eksperimenter for å endre atomet. Hvis du vil ha kjennskap til teorien og metodene for revolusjonen, må du være med i revolusjonen.» (Mao i «Om praksis».)

Kunnskapsprosessen inneholder altså også motsigelsen mellom teori og praksis.

STOPP OG TENK: Forklar hvorfor forholdet mellom teori og praksis er en motsigelse. Kan vi ikke lære noe ved f.eks. å studere ei bok? Hvor er praksisen da?

Når vi handler på grunnlag av en teori, vil vi gjøre nye erfaringer, vi får ny sansemessig kunnskap. Vi får bekrefte enkelte ting vi mente, og oppdager at andre ting ikke stemmer. Etter ei tid gjør tenkninga et nytt sprang, vi forstår hvordan vi må endre teoriene for å få dem til å stemme med virkeligheten. Slik fortsetter kunnskapsprosessen i en evig spiral — *kunnskapsspiralen*.

Andre syn på kunnskap

De såkalte rasjonalistiske filosofene mente det var mulig å vinne absolutt rasjonell kunnskap, altså kunnskap som var 100% sann, ved å stole på den menneskelige fornuften, uten å bygge på sanseerfaringa.

På den andre sida står empiristene, som avviser enhver form for rasjonell kunnskap. Ifølge dem er teorier bare oppsummeringer av sanseerfaringene, eller hensiktsmessige måter å ordne sansedataene på. Noen absolutt sikker kunnskap fins derfor ikke.

STOPP OG TENK: Prøv å begrunne påstanden om at kapitalismen må gå under og vike plassen for sosialismen og kommunismen ut fra a) en rasjonalistisk argumentasjon, b) en empirisk argumentasjon.

Oppgave 1.13

Prøv å vurdere hvordan partiavdelinga di har klart å bruke kunnskapsteorien til å forbedre forståelsen av virkeligheten og målrette det praktiske arbeidet. Trekk fra svakhetene og de sterke sidene.

Prøv også å forstå tiltak til forbedringer av arbeidet.

4.5 Du må ikke bli dogmatiker!

Vi kan ikke utlede logisk andre dialektiske lover, f.eks. loven om det dialektiske forholdet mellom kvantitativ vekst og kvalitativt omslag fra den grunnleggende loven i den dialektiske materialismen. Slike dialektiske lover kan vi bare «utlede» ved å studere mange ulike tilfeller fra naturen og samfunnet. Og aldri så mange eksempler er ikke noe *bevis* for en lov.

Vi kan enda mindre utlede logisk fra den grunnleggende loven hvilke egenskaper alle mulige konkrete motsigelser har. En konkret motsigelse, f.eks. mellom borgerskapet og arbeiderklassen i Norge i 1986, har riktignok visse *allmenne egenskaper* som følger av de allmenne dialektiske love. Men om vi legger opp politikken utelukkende på grunnlag av dem, blir vi *dogmatikere* som ikke evner å utvikle en *taktikk* og ta hensyn til de særegne forholda som gjelder her og nå.

Du må passe deg for å gjøre dialektikken til en stivt skje-ma som virkeligheten må passe inn i. «Dialektikken er å analysere motsigelsene i selve tingenes vesen», sa Lenin.

4.6 Du må heller ikke være empirist!

Dogmatismen er den ene grøfta du kan falle i. Den andre grøfta heter empirisme. «Praksisen famler i mørket om stien ikke blir opplyst av revolusjonær teori», sa Stalin. Han sa også at «teorien har ingen hensikt om den ikke knyttes sammen med revolusjonær praksis». Den som tror han kan klare seg uten teori, som mener at direkte erfaringer er alt som fins og alt som trengs, er empirist. Konklusjonene han kommer til, vil være ensidige, subjektive og farga av de tankene han tilfeldigvis har i hodet.

Nå som du har studert kapitlet om kunnskapsteorien, vil du forstå at en teori er noe mer enn en sum av erfaringsmateriale. En teori bygger på erfaringskunnskap, men er kunnskap på et høyere nivå. Allverdens statistikk om internasjonale forhold erstatter ikke imperialismeteorien! Ingen statistikk kan fortelle deg at arbeiderklassen er utbytta uten at du knytter den til den marxistiske politiske økonomien. Bare den marxistiske *teorien* viser at utbyttinga ikke kan fjernes uten å fjerne selve det kapitalistiske systemet.

4.7 Absolutt og relativ kunnskap

Med *absolutt kunnskap* mener vi kunnskap som er absolutt korrekt, altså fullstendig i samsvar med virkeligheten. Med *relativ kunnskap* mener vi kunnskap som er mangelfull og

bare delvis korrekt. Så lenge vi fortsetter rundt og rundt i kunnskapsspiralen, er kunnskapen bare relativ, men den blir mer og mer korrekt, nærmer seg mer og mer til absolutt kunnskap.

STOPP OG TENK: Er dette en jamn og gradvis prosess, eller foregår den også i rykk og napp, med tilbakeslag og sprang? Tenk f.eks. på hvordan du har lært stoffet i dette heftet.

Er det mulig å komme fram til absolutt kunnskap? (Vi ser bort fra enkeltfakta av typen «Napoleon er død», «Sverige grenser til Norge», osv.) Nei, en slik påstand må vi avvise. Praksisen som kunnskapen bygger på, er alltid begrensa. Det er alltid tilfeller vi ikke har fått undersøkt. Materien er heller ikke statisk og uforanderlig men i stadig bevegelse og forandring. Nye ting som ikke eksisterte før, dukker opp og utvikler seg.

STOPP OG TENK: Vi skiller altså mellom *objektiv kunnskap* og *absolutt kunnskap*. Hva er forskjellen?

Men på den andre sida kan vi avvise påstanden om at all kunnskap er relativ, at ingenting er sikkert, at hva som helst vi mener er korrekt, kan vise seg å være feil i morgen. (Dette er jo standpunktet til skeptikerne.) Hvorfor? Jo, på grunn av skillet mellom sansemessig kunnskap og rasjonell kunnskap. Hvorfor er rasjonell kunnskap mulig? Fordi verden ikke er en opphoping av tilfeldigheter og vilkårlige hendinger. Ved vitenskapelig forskning har vi etablert en lang rekke lover for utviklinga av materien, både i naturen og i samfunnet. Dette er rasjonell kunnskap.

Når vi mener vi har oppdaga en slik lov, har brukt den til å forandre virkeligheten og har oppnådd de forandringene vi kunne vente, kanskje i et stort antall forskjellige situasjoner, kan vi regne med at kunnskapen vår inneholder *elementer av absolutt sannhet. Den relative sannheten nærmer seg den absolutte, den absolutte finnes i den relative.*

Tidligere var det en sterk tendens blant kommunistene til å se på den marxistiske teorien som absolutt, evig sannhet, overlegen all annen teori. Men hovmot står for fall! Da blir teorien religion og lederne yppersteprester.

5. Mot skeptisismen og relativisme

Vi skal avslutte denne delen med noen korte kritiske merknader til et par utbredte borgerlig filosofiske strømninger, skeptisismen og empirismen.

5.1. Sekptisismen og relativismen

Blant intellektuelle på venstresida, også blant europeiske kommunister, er skeptisismen og relativismen en utbredt ideologi. I filosofisk ordbruk sier vi at skeptikerne og relativistenes standpunkt er å betvile muligheten av å oppnå objektiv sannhet. Relativisten mener også at «alt er relativt, hva som er sant kommer an på øynene som ser».

I det siste tiåret har vi sett mange eksempler på kommunistiske organisasjoner som har blitt oppløst, eller blitt borgerlige og revisjonistiske partier. Å bli overbevist anti-leninist gjennom egne undersøkelser og diskusjoner har selvsagt ingenting med skeptisisme å gjøre. Det er et redelig standpunkt, og kommunistene må respektere at folk endrer syn.

Det er heller ikke skeptisisme å stille spørsmål, tenke sjølstendig, eller å ikke akseptere synspunkter før en er overbevist gjennom argumenter.

Det er verre med dem som unndrar seg en saklig diskusjon om prinsipper, om hva som er riktig og galt, om hva som er borgerlig eller proletært.

Skeptikeren tror han er suveren fordi han er «kritisk til alt». De fleste skeptikere forstår at dette må bety at de også må stille seg tvilende og kritisk til sin egen tankeevne. Konsekvensen er i praksis at skeptikerne blir politisk passive, de stiller seg utenfor klassekampen og sier at «politikk passer ikke for meg».

Skeptisismen er en dominerende strømning i vest-europeisk åndsliv, og den har gått hånd i hånd med idealistiske strømninger. Det er ikke så rart, å tvile på muligheten til å få objektiv kunnskap om verden er jo nettopp kjennetegnet ved idealismen. Skeptikeren og relativisten — a den mer gjennomtenkte varianten — har også gjerne en egen oppfatning av hva som er sant. De støtter selvsagt ikke gjen speilingsteorien, og må finne andre kriterier på sannhet enn praksis. I stedet sier de at noe er sant fordi det i en eller annen sammenheng viser seg nyttig, det oppfyller en eller annen praktisk funksjon. Dermed må Newtons og Einsteins fysikk er like «sanne», de har begge vist seg meget nyttige. Tilsvarende vil en skeptiker si at det er meningsløst å si at et politisk system er bedre enn noe annet, ulike typer sys-

temer blir videre at skeptikeren — i den grad han interesserer seg for politikk, vil være reformist. Men vel å merke en skeptisk og kritisk reformist. En pragmatiker, heter det visst.

5.2. Empirismen

Skeptikeren stiller seg kritisk til det meste. Empiristen er kritisk til alt annet enn de umiddelbare sanseinntrykkene og hva han oppfatter som fakta. Når det gjelder det mer prinsipielle synet på hva som er sant, så støtter han i realiteten «nytte»-synet.

Det er en nøye sammenheng mellom empirismen og den subjektive idealismen. Den subjektive idealisten sier at det ikke fins noen objektiv verden uavhengig av vår bevissthet. De fleste empirister er enige i dette, mens de andre ikke tar stilling. Og det er også et standpunkt. Felles for subjektivistene og empiristene er at de mener den eneste kilde til kunnskap er våre umiddelbare erfaringer eller sanseinntrykk.

Empirismen legger vekt på å få kunnskap gjennom erfaring, og her er det ingen motsetning til den dialektiske materialismen. Problemet er (blant annet) at empiristene stanser her ved den «sansende fasen» i kunnskapspiralen. Dette fører til at empirismen bare beveger seg på overflata av tingene.

La oss se på et eksempel fra en som regnes blant Norges fremste samfunnsforskere, Vilhelm Aubert. I ei bok han ga ut for en del år siden drøfter han karakteristiske trekk ved det norske klassesamfunnet. Om funksjonærer og arbeidere sier han dette, og stort sett bare dette:

«Funksjonærene bruker mer på visse typer matvarer, som fjørkre, spekeskinke, sauekjøtt, kjøttkaker, skalldyr, sveitserost, smør, blomkål, hermetiske grønnsaker, druer,

Tømmerhytten „Fløiten“.

Illustrasjon fra «Hvepsen».

Her bor 20 mand i et rum.

Børresens villa ved Sjaastad.

Her bor en mand i 20 rum.

spisesjokolade, te. Funksjonærene spiser dessuten mer ute på kafe. Forskjellen består først og fremst i at funksjonærene har noe mer av det som kan kalles luksusforbruk. Arbeiderne spiser mer ferskt fleisk, svinekjøtt, sei, sild, myssost, margarin, hvetemel, poteter, tørkede erter og bønner, kaffe. I denne meny kan en kanskje skjelne både utslag av et sterkere sparebehov og en sterkere konservatisme i spisevaner.»

Oppgave I.14

Hvordan kan vi si at dette er et eksempel på empirisme? Hvordan vil du argumentere mot denne framstillinga av funksjonærer og arbeidere i Norge? Hvilken ideologisk funksjon mener du slike ideer spiller i det norske klasse-samfunnet?

Andre eksempler på empirisme

— Hungersnøden i Afrika kommer tilsynelatende av tørken, det er en naturkatastrofe. Hvis man ser nøyere etter vil man finne andre mer grunnleggende årsaker, for eksempel imperialismens utplyndring.

— Fredsbevegelsen retter all sin oppmerksomhet mot omfanget og ødeleggelseskraften til atomvåpnene. De får mange til å tro at bare våpenarsenalene gradvis blir mindre vil man også gradvis minske faren for krig. Vi vil si at man må gå grundigere til verks for å forstå årsaken til krig.

Forslag til videre lesning om dialektisk materialisme

Arbeidernes Leksikon: Du finner nyttige og bra artikler under oppslagsorda *dialektikk*, *erkjennelsesteori*, *filosofi*, *Hegel*, *idealisme*, *materialisme*, *religion*. (Pax forlag)

Maurice Cornforth er en britisk marxist som har skrevet en rekke populære framstillinger av marxistisk filosofi. Det meste er på engelsk, men *Marxismens filosofi – den dialektiske materialismen* fins på svensk (Bo Cavefors Bokforlag 1969).

F. Engels: *Anti-Dühring*. Egentlig et polemisk skrift mot den tyske sosialdemokraten Dühring, men har blitt stående som en av de klassiske framstillingene av den marxistiske filosofien.

F. Engels: *Sosialismens utvikling fra utopi til vitenskap*. Tre av kapitlene fra *Anti-Dühring* gir ei kortfatta framstilling av dialektikken og den vitenskapelige sosialismen. (Forlaget Oktober 1982.)

F. Engels: *Ludwig Feuerbach og slutten på den klassiske tyske filosofien*. Om den materialistiske historieoppfatningen, om idealismen og materialismen og om den dialektiske materialismen.

V.I. Lenin: *Materialisme og empiriokritisme*. Et flengende oppgjør med den subjektive idealismen, men samtidig ei framstilling av sider ved den dialektiske materialismen, framfor alt forholdet materie-bevissthet og kunnskapsteorien. Skrevet i Lenins kjente polemiske stil. Fins i dansk oversettelse.

Mao Tsetung: *Om motsigelsen*. Utmerka framstilling av den materialistiske dialektikken. Fins i Mao Tsetung: Verker i utvalg, bind 1, s. 311. (Forlaget Oktober 1978)

Mao Tsetung: *Om praksis*. Tar opp forholdet mellom kunnskap og praksis, mellom viten og handling. Fins i Mao Tsetung: Verker i utvalg, bind 1, s. 296. (Forlaget Oktober 1978)

Mao Tsetung: *Ei dialektisk holdning til enheten i partiet*. Her tar Mao opp behandlinga av motsigelser i det kommunistiske partiet. Fins i Mao Tsetung: Verker i utvalg, bind 5. (Forlaget Oktober 1978).

TOM SIDE

Andre del av studieboka - om historisk materialisme - kan lastes ned fra

<http://akp.no/ml-historie/pdf/studieboker/>